

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

ODSJEK ZA POVIJEST

KARLO FODER

**VOJNI I POLITIČKI ASPEKTI VLADAVINE
ANTIOHA III. VELIKOG**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Mladen Tomorad

Zagreb, rujan 2018.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
1.1. TEMA.....	3
1.2. HISTORIOGRAFIJA	3
2. SELEUKIDSKA DINASTIJA I PRETHODNICI ANTIOHA III.....	5
3. DOLAZAK ANTIOHA III. NA VLAST I MOLONOVA POBUNA.....	7
4. ČETVRTI SIRIJSKI RAT I AKHAIOSOVA POBUNA	12
5. EKSPEDICIJA NA ISTOK I POVRATAK U MALU AZIJU.....	18
6. PETI SIRIJSKI RAT I PREGOVORI S RIMOM	22
7. RAT PROTIV RIMA I KRAJ VLADAVINE ANTIOHA III. VELIKOG	28
8. ZAKLJUČAK	37
9. BIBLIOGRAFIJA	38

1. UVOD

1.1. TEMA

Tema ovoga rada je predstaviti vojnu i političku karijeru seleukidskog vladara Antioha III. Velikog. Stupivši na prijestolje Antioh je postao vladar jedne od najvećih država toga vremena. Jedine dvije države koje su se mogle usporediti veličinom bile su Maurijsko carstvo u Indiji i Kinesko carstvo Qin dinastije.¹ Već na početku svoje vladavine morao je riješiti krizu u kraljevstvu koje je bilo pogođeno pobunama i odcjepljenjem istočnih provincija. Zbog toga je morao ratovati skoro svake godine svoje vladavine kako bi stabilizirao svoje kraljevstvo. Antioh je uspio vratiti moć i utjecaj Seleukidskog kraljevstva na razinu iz vremena njegova osnivača Seleuka I., ali su Antiohovom smrću kraljevstvo i njegovi nasljednici ponovno zapali u probleme te su sve teže na okupu držali tako veliku i multinacionalnu državu.

1.2. HISTORIOGRAFIJA

Život Antioha III. Velikog u usporedbi s drugim antičkim vladarima i vojskovođama je slabo obrađen u stranoj historiografiji, dok u hrvatskoj historiografiji gotovo da i nije obrađen. Što se tiče antičkih izvora, Antiohov život možemo pratiti u djelu *Povijest grčkog povjesničara Polibija*² dok rimski povjesničar Tit Livije u svom djelu *Povijest Rima (Ab urbe condita)*³ i grčki povjesničar Apijan u *Sirijskim ratovima*⁴ obrađuju Antiohov životopis tijekom sukoba sa Rimom. U posljednjih par godina objavljene su i dvije biografije Antioha III. Michael Taylor je 2013. g. objavio knjigu *Antiochus the Great* dok je John D. Grainger 2015. godine izdao knjigu *The Seleukid Empire of Antiochus III: 223-187 BC* kao drugu knjigu trilogije o povijesti Seleukida. Grainger je 2002. g. napisao i knjigu pod nazivom *The Roman War of Antiochus the Great* u kojoj obrađuje Antiohov sukob s Rimom. Vrijedi spomenuti još i knjigu *Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor* iz 1999. g. u kojoj autor John Ma detaljno obrađuje područje Male Azije pod vladavinom Antioha III. Vojnu

¹ Grainger 2015.: 6.

² Plb. V.-XXI.

³ Liv. XXXIII.-XXXVIII.

⁴ App. XI.1.-8.

karijeru Antioha III. možemo pratiti u knjizi *The Seleucid Army: Organization & Tactis in the Great Campaigns*, autora Bezalela Bar-Kochve u kojoj obrađuje najveće bitke Antiohove vladavine.⁵ François Chamoux u svojoj knjizi *Hellenistic Civilization* iz 2002. g. kratko obrađuje Antiohovu vojnu i političku karijeru u sklopu šireg opisa stanja na istočnom Mediteranu.⁶

⁵ Bar-Kochva 1976.: 117-174.

⁶ Chamoux 2002.: 99-139.

2. SELEUKIDSKA DINASTIJA I PRETHODNICI ANTIOHA III.

Seleukidska dinastija je naziv za grčko-makedonsku kraljevsku dinastiju koju je osnovao Seleuk I. *Nicator* (grč. „Pobjednik“) (312. g. pr. Kr. – 281. g. pr. Kr.). Seleuk I. je kao jedan od časnika Aleksandra Velikog sudjelovao u osvajanju Perzije te je 326. g. pr. Kr. zapovijedao makedonskom pješadijom u bitci na rijeci Hidaspes protiv indijskog kralja Porusa.⁷ Nakon smrti Aleksandra Velikog (323. g. pr. Kr.), njegovi časnici, poznatiji kao Dijadosi, zaratili su zbog podjele Aleksandrove države. Seleuk je nakon godina ratovanja zavladao Babilonijom (312. g. pr. Kr.).⁸ Oko 305. g. pr. Kr. osnovao je novu prijestolnicu, Seleukiju na rijeci Tigris i uzeo je titulu *basileusa* (kralja).⁹ Svoje je kraljevstvo proširio na istok sve do granica Indije te je nakon odlučujuće pobjede protiv Antigona u bitci kod Ipsusa 301. g. pr. Kr. dobio velik dio Male Azije i Siriju. Upravo je u Siriji osnovao novi grad Antiohiju, koja je dobila ime po njegovu ocu Antiohu.¹⁰ Taj će grad ubrzo zamijeniti Seleukiju na rijeci Tigris kao glavni grad kraljevstva. Seleuk je nakon početnih uspjeha na istoku i u Maloj Aziji odlučio osvojiti Grčku i Makedoniju te tako obnoviti kraljevstvo Aleksandra Velikog. U tom pokušaju ga je spriječio Ptolemej Keraunos koji ga je ubio 281. g. pr. Kr.¹¹ Seleukovim nasljednicima bilo je veoma teško zadržati ogromno kraljevstvo na okupu. Antioh I. Soter (281. g. pr. Kr. – 261. g. pr. Kr.) proveo je većinu svoje vladavine suzbijajući pobunu u Siriji. Tijekom njegove vladavine započinju sukobi sa dinastijom Ptolemejevića iz Egipta koji su poznati kao Sirijski ratovi. Prvi sirijski rat (274. g. pr. Kr. – 271. g. pr. Kr.) vodio se zbog teritorija Koele Sirije. Antioh I. uspio je poraziti Gale koji su došli u Malu Aziju što je potaknulo dolazak Grka u kraljevstvo i osnovao je brojne nove gradove kao i njegov otac.¹² Pred kraj vladavine neuspješno je ratovao protiv Pergama. Antioh II. Teos (261. g. pr. Kr. – 246. g. pr. Kr.) nastavio je ratovati protiv Egipta (Drugi sirijski rat), vratio je dijelove Anatolije, ali je isto tako izgubio Baktriju i Partsko kraljevstvo na istoku, koji su proglasili neovisnost.¹³ Seleuk II. Kalinikus (246. g. pr. Kr. – 225. g. pr. Kr.)

⁷ Seibert, Jakob, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Seleucus I Nicator“.
[<https://www.britannica.com/biography/Seleucus-I-Nicator>], 1.8.2018.

⁸ Borovac, Ivanka (ur.), *Povijest svijeta*, s.v. „Seleukidi“, Ljubljana 2007.: 547.

⁹ Seibert, Jakob, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Seleucus I Nicator“.
[<https://www.britannica.com/biography/Seleucus-I-Nicator>], 2.8.2018.

¹⁰ Seibert, Jakob, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Seleucus I Nicator“.
[<https://www.britannica.com/biography/Seleucus-I-Nicator>], 2.8.2018.

¹¹ Chamoux 2002.: 63; Braund 2003.: 33.

¹² Leick 1999.: 16; Ager 2003.: 37; *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus I Soter“.
[<https://www.britannica.com/biography/Antiochus-I-Soter>], 2.8.2018.

¹³ Leick 1999.: 17; *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus II Theos“.
[<https://www.britannica.com/biography/Antiochus-II-Theos>], 2.8.2018.

vlada u vrijeme invazije Ptolemeja III. na Seleukidsko kraljevstvo (Treći sirijski rat). Ptolemej je pripojio sve seleukidske istočne provincije dok je njegova flota napala obale Male Azije. Seleuk je uspio zadržati posjede u središtu Male Azije te je nakon Ptolemejevog povratka u Egipat vratio sjevernu Siriju i zapadne iranske provincije.¹⁴ Njegov mlađi brat Antioh Hieraks pobunio se protiv njega i preuzeo vlast u Maloj Aziji. On je porazio Seleuka oko 235. g. pr. Kr. u bitci kod Ankire nakon čega se Seleuk povukao istočno od planine Taurus, prepustivši vlast u Maloj Aziji Antiohu Hieraksu.¹⁵

¹⁴ Leick 1999.: 142; *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Seleucus II Callinicus“.
[<https://www.britannica.com/biography/Seleucus-II-Callinicus#ref80957>], 2.8.2018.

¹⁵ Leick 1999.: 142; Ager 2003.: 45; *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Seleucus II Callinicus“.
[<https://www.britannica.com/biography/Seleucus-II-Callinicus#ref80957>], 2.8.2018.

3. DOLAZAK ANTIOHA III. NA VLAST I MOLONOVA POBUNA

Seleuka II. naslijedio je Antiohov stariji brat, Seleuk III. Soter (225. g. pr. Kr. – 223. g. pr. Kr.). On je odlučio ponovno osvojiti teritorij Pergama u Maloj Aziji, pod Atalom I. General Andromah kojeg je Seleuk poslao na taj zadatak, bio je poražen te je Seleuk osobno krenuo s vojskom u pohod.¹⁶ Prešavši planinu Taurus, Seleuk III. je ubijen u zavjeri od strane dvojice vlastitih plaćeničkih časnika.¹⁷ Naslijedio ga je njegov mlađi brat Antioh III. (223. g. pr. Kr. – 187. g. pr. Kr.)¹⁸ koji je tada imao nepunih 20 godina.¹⁹ Antioh nije bio spreman za preuzimanje prijestolja što potvrđuje i činjenica da je u trenutku smrti Seleuka III. bio u unutrašnjosti, u Babilonu ili Seleukiji na rijeci Tigris.²⁰ Bio je udaljen dva do tri tjedna putovanja od središta kraljevstva koje je bilo u sjevernoj Siriji.²¹ Mladi kralj je od početka svoje vladavine bio pod utjecajem guvernera provincija i ministara svog prethodnika Seleuka III. Vodeći među njima bio je Hermeias, prvi ministar Seleuka III.²² Hermeias je pokazao veliku sposobnost u vođenju države te je imao apsolutnu kontrolu u donošenju odluka. Istovremeno se pokušavao riješiti svih mogućih protivnika, šaljući ih u udaljena mjesta kraljevstva ili nerijetko i ubojstvima.²³ Međutim, među ostalim članovima kraljevskog vijeća bilo je drugih *philoija* koji su bili premoćni da bi ih se Hermeias riješio. *Philoii* (kraljevski prijatelji), bio je naziv za ljude koje je kralj zapošljavao kao suce, guvernere, vojne zapovjednike ili izaslanike.²⁴ Akhaios, Antiohov ujak, bio je guverner seleukidskih posjeda u Maloj Aziji.²⁵ Epigen, još jedan član kraljevskog vijeća, bio je profesionalni vojnik i vojni zapovjednik.²⁶ Četvrti član vijeća bio je Molon. Molon je postao najveća prijetnja Hermeiasu jer je postao satrap Medije u isto vrijeme kada je Hermeias postao prvi ministar u službi Seleuka III.²⁷ Molonov brat Aleksandar bio je satrap Perzije te su na taj način, dvojica braće, satrapi susjednih provincija koji kontroliraju više od trećine kraljevstva, postali velika

¹⁶ Leick 1999.: 142; *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Soter Seleucus III“, [https://www.britannica.com/biography/Seleucus-III-Soter], 3.8.2018.

¹⁷ Leick 1999.: 142; Ma 1999.: 55; Chamoux 2002.: 101; Grainger 2015.: 1.

¹⁸ Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 3.8.2018.

¹⁹ Chamoux 2002.: 101; Grainger 2015.: 1.

²⁰ Grainger 2015.: 1.

²¹ Grainger 2015.: 1.

²² Chamoux 2002.: 101; Grainger 2015.: 1.

²³ Grainger 2015.: 2.

²⁴ Musti 1984.: 179; Grainger 2015.: 2.

²⁵ Plb. V.40; Chamoux 2002.: 101; Grainger 2015.: 2.

²⁶ Grainger 2015.: 2.

²⁷ Plb. V.40; Grainger 2015.: 3.

prijetnja Hermeiasu i njegovu položaju.²⁸ Antioh III. bio je jedini preživjeli izravni muški potomak Seleuka I. te je pitanje njegove ženidbe postalo politička i diplomatska nužnost.²⁹ Odlučeno je da bi najprikladnija žena bila Laodika, čiji je otac, Mitridat II. bio kralj Ponta.³⁰ Pregovori o vjenčanju stavljeni su na čekanje zbog izbijanja građanskog rata u Seleukidskom kraljevstvu. Molon i Aleksandar pobunili su se oko 222. g. pr. Kr., ne protiv kralja Antioha, već Hermeiasa.³¹ Polibije tvrdi da je razlog pobune bio „strah od okrutnog karaktera i malignog utjecaja Hermeiasa“³², dok s druge strane Grainger u svojoj interpretaciji dodaje i Molonovu želju da „zamijeni Hermeiasa kao kraljev prvi ministar“.³³ Odmah nakon izbijanja pobune Epigen je predložio Antiohu da bi on osobno trebao povesti vojsku na istok i skršiti Molonovu pobunu.³⁴ Hermeias se tome odlučno suprotstavio smatrajući da bi Epigen mogao iskoristiti priliku i okrenuti vojsku i kralja protiv njega.³⁵ Kao alternativu, Hermeias je predložio da se na istok pošalju generali te da Antioh osobno povede pohod protiv tradicionalnog seleukidskog neprijatelja, Egipta. Kako bi bio siguran da kralj prihvati njegov prijedlog Hermeias je dao napisati krivotvoreno pismo u kojem se tvrdi da je Ptolemej III. prihvatio pomoći kraljevu ujaku Akhaiosu, brodovima i novcem, ako ovaj prihvati titulu kralja seleukidskih posjeda u Maloj Aziji kojih je bio guverner.³⁶ Antioh je nakon toga prihvatio Hermeiasov savjet i krenuo u pripreme za rat s Egiptom. U međuvremenu, pregovori oko vjenčanja su uspjeli i Antioh je oženio Laodiku od Ponta.³⁷ Generali poslani na istok bili su Ksenon i Teodotos. Kada su stigli u Babiloniju povukli su se u gradove uvidjevši da ih Molonova vojska nadmašuje u brojnosti.³⁸ Kada je vijest o tome stigla do Antioha koji je započeo invaziju na Koele Siriju kroz Bekuu, poslao je još jednog generala (na nagovor Hermeiasa), Ksenoetas na istok da pomogne skršiti pobunu.³⁹ Nakon početnih uspjeha, Ksenoetas je poražen i ubijen u borbi s Molonovim snagama. Molon je nakon pobjede nad Ksenoetasom osvojio Seleukiju na rijeci Tigris, Babilon i satrapiju Perzijskog zaljeva.⁴⁰ Nakon toga zauzeo je gradove Douru-Europos na Eufratu i Douru na Tigrisu da bi zatim

²⁸ Plb. V.40; Grainger 2015.: 3.

²⁹ Grainger 2015.: 4.

³⁰ Grainger 2015.: 4.

³¹ Plb. V.41; Ager 2003.: 48; Grainger 2015.: 7.

³² Plb. V.41.

³³ Grainger 2015.: 7.

³⁴ Plb. V.41; Grainger 2015.: 7.

³⁵ Grainger 2015.: 7.

³⁶ Plb. V.42.

³⁷ Plb. V.43; Grainger 2015.: 9.

³⁸ Plb. V.43; Grainger 2015.: 9.

³⁹ Plb. V.45; Grainger 2015.: 11.

⁴⁰ Plb. V.48.

poveo neuspjeli napad na Suzu (nije uspio osvojiti akropolu).⁴¹ Potom se vratio u Seleukiju na rijeci Tigris kako bi osvježio svoju vojsku i obnovio zalihe. Molon se čak proglasio i kraljem što dokazuje novac koji je počeo kovati u Seleukiji.⁴² Antioh III., čiji rat s Egiptom nije išao po planu, saznajući za poraz Ksenoetasa i Molonovo proglašenje kraljem, odustao je od daljnjih borbi na jugu Sirije te se povukao. Na zasjedanju kraljevskog vijeća u Apameji, Antioh je odlučio osobno povesti pohod protiv Molona. Stigavši u Mezopotamiju Antioh je krenuo prema gradu Apoloniji, Molon je učinio isto nakon što je dobio vijest.⁴³ Kada su stigli, podigli su kampove udaljene oko 7.5 kilometara jedan od drugoga. Molon je pokušao napasti tokom noći, no odustao je kad je saznao da je 10 njegovih vojnika prebjeglo Antiohu.⁴⁴ Sljedećeg jutra došlo je do odlučujuće bitke. Glavni izvor za bitku je Polibije koji samo općenito opisuje položaj trupa i tijek same bitke. Zbog toga nam nisu poznati brožani podaci sukobljenih vojski. Oba zapovjednika postavili su svoje falange u sredinu, dok su na krilima bili konjanici.⁴⁵ Polibije spominje dio pješadije i konjanika koje je Antioh podijelio na dva dijela i postavio ih iza svojih krila, kao rezervne trupe.⁴⁶ Bar-Kochva i Grainger se slažu da Polibijev opis bitke nije dosljedan jer očito favorizira Antioha III. Naime, Polibije tvrdi da su vojnici na Molonovu lijevom krilu prešli na Antiohovu stranu čim su ga ugledali.⁴⁷ To je omogućilo Antiohovim snagama da napadnu neprijateljsku falangu s leđa nakon čega se ona predala. Iako je Molonovo desno krilo ostalo odano, nakon što je okruženo, Molon je shvatio da mu je ostatak vojske poražen te je počinio samoubojstvo.⁴⁸ Bar-Kochva i Grainger tvrde da je malo vjerojatno da bi se Molonovo lijevo krilo predalo zbog „odanosti pravome kralju“ jer se većinom sastojalo od konjanika iz Medije, koji su više odanosti pokazivali prema lokalnome satrapu nego kralju.⁴⁹ Kao alternativni tijek bitke, oba autora predlažu da su pobjedu Antiohu donijele rezervne trupe koje su izvele bočni manevar koji je odlučio ishod bitke, iako za to nema dokaza.⁵⁰ Broj poginulih u bitci bio je relativno malen. Molonovo tijelo je razapeto i izloženo u prijevoju koji vodi prema Mediji, da služi kao upozorenje.⁵¹ Antioh je preživjele vojnike i časnike Molonove vojske primio natrag u svoju službu. Nakon povratka u Seleukiju na rijeci Tigris, Hermeias je kaznio gradske magistrare jer su se predali Molonu.

⁴¹ Plb. V.48; Grainger 2015.: 13.

⁴² Chamoux 2002.: 101; Grainger 2015.: 13.

⁴³ Plb. V.52; Bar-Kochva 1976.: 117; Grainger 2015.: 16-17.

⁴⁴ Plb. V.52; Grainger 2015.: 17.

⁴⁵ Plb. V.53; Bar-Kochva 1976.: 119, 121; Grainger 2015.: 17.

⁴⁶ Plb. V.53; Bar-Kochva 1976.: 119, 121; Grainger 2015.: 17.

⁴⁷ Plb. V.54.

⁴⁸ Plb. V.54; Bar-Kochva 1976.: 121; Chamoux 2002.: 101; Ager 2003.: 48; Grainger 2015.: 18.

⁴⁹ Bar-Kochva 1976.: 122; Grainger 2015.: 17.

⁵⁰ Bar-Kochva 1976.: 122-123; Grainger 2015.: 17.

⁵¹ Plb. V.54; Chamoux 2002.: 101; Grainger 2015.: 18.

Neki su prognani, a neki ubijeni te je Hermeias nametnuo gradu novčanu kaznu u iznosu od 1 000 talenata.⁵² Antioh je intervenirao i smanjio kaznu na 150 talenata jer je primjetio da su Hermeiasove okrutne kazne samo povećale strah među lokalnim stanovništvom. Antioh je prije povratka u Siriju odlučio kazniti vladara pod-kraljevstva Medije Atropatene, Artabarzanesa koji je pomagao Molonu tijekom njegove pobune.⁵³ To je kraljevstvo bilo jedno od niza poluautonomnih država unutar Seleukidskog Kraljevstva. Hermeias se isprva protivio tome naumu, ali prema Polibijevim tvrdnjama, predomislio se kada je stigla vijest da je Antiohova žena Laodika rodila sina.⁵⁴ Hermeias je zatim podupro Antioha u naumu da napadne Mediju Atropatene u nadi da će kralj poginuti što bi omogućilo Hermeiasu da postane regent Antiohova novorođena prijestolonasljednika.⁵⁵ Grainger ipak smatra da je u ovom slučaju Hermeias prikazan u najgorem mogućem svjetlu te da je Polibijev izvor, kasnija, pro-Antiohowska propaganda.⁵⁶ Nakon što je Antioh prešao s vojskom u Mediju Atropatene, kralj Artabarzanes se odmah predao i pristao na sporazum.⁵⁷ Za to vrijeme Antioh je primio još dvije važne vijesti: Akhaios, Antiohov ujak i dotadašnji guverner seleukidskih posjeda u Maloj Aziji, proglasio se kraljem, ali ga je pobuna njegove vojske spriječila da napadne Antioha⁵⁸; u Egiptu je umro Ptolemej III. i vlast je *de facto* preuzeo prvi ministar Sosibios što je destabiliziralo državu i dalo priliku Antiohu III. za novi napad na egipatske posjede u Koele Siriji.⁵⁹ Prije nego se mogao posvetiti tim zadacima, Antioh je prvo morao riješiti situaciju na vlastitome dvoru, prvog ministra Hermeiasa. Već prije zabrinut zbog Hermeiasove moći, utjecaja i namjera, skovao je urotu zajedno sa svojim liječnikom Apolofanesom. Pod krinkom bolesti, Antioh se udaljio od svojih čuvara koji su bili vjerni Hermeiasu te ga je pozvao na sastanak.⁶⁰ Antiohovi urotnici su zatim Hermeiasa izboli do smrti.⁶¹ Prema Polibiju, u Apameji, Hermeiasovu suprugu su žene grada kamenovale do smrti, a njegove sinove djeca grada.⁶² Antioh III. je tako u prve tri godine svoje vladavine uspio

⁵² Plb. V.54; Grainger 2015.: 19.

⁵³ Plb. V.55; Grainger, 2015.: 20.

⁵⁴ Plb. V.55; Grainger 2015.: 20.

⁵⁵ Plb. V.55; Grainger 2015.: 20.

⁵⁶ Grainger 2015.: 20.

⁵⁷ Plb. V.55; Grainger 2015.: 20; Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 7.8.2018.

⁵⁸ Plb. V.57; Ma 1999.: 56; Chamoux 2002.: 101; Grainger 2015.: 20; Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 7.8.2018.

⁵⁹ Clayton 1994.: 211; Chamoux 2002.: 102; Grainger 2015.: 21.

⁶⁰ Plb. V.56; Grainger 2015.: 22.

⁶¹ Plb. V.56; Chamoux 2002.: 101; Ager 2003.: 48; Grainger 2015.: 22; Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 7.8.2018.

⁶² Plb. V.56.

ugušiti Molonovu pobunu (222. g. pr. Kr. – 220. g. pr. Kr.)⁶³ i riješiti se najopasnijeg čovjeka u svojoj neposrednoj blizini, prvog ministra Hermeiasa.

⁶³ *Ancient History Encyclopedia*, s.v. „Antiochos III Timeline“, [https://www.ancient.eu/timeline/Antiochos_III/], 7.8.2018.

4. ČETVRTI SIRIJSKI RAT I AKHAIOSOVA POBUNA

Nakon što je ugušio Molonovu pobunu, Antioh se vratio u Siriju te je odmah započeo s pripremama za novi pohod protiv egipatskog vladara Ptolemeja IV. Filopatora. Grainger tvrdi da je Antioh u tom trenutku odlučio obnoviti kraljevstvo koje je naslijedio tako da obnovi njegovu izvornu veličinu i moć, kao iz vremena Seleuka I.⁶⁴ Ptolemej IV. Filopator (222. g. pr. Kr. – 204. g. pr. Kr.)⁶⁵ preuzeo je vlast sa nepune 22 godine.⁶⁶ Na početku svoje vladavine bio je pod utjecajem prvog ministra Sosibiosa koji je uz Ptolemejevu dozvolu dao ubiti njegovu majku Bereniku, brata Magasa i ujaka Lizimaha.⁶⁷ Ptolemej IV. više je preferirao živjeti u luksuzu nego vladati te je svu vlast stavio u ruke Sosibiosa.⁶⁸ Kuiper navodi kako je Ptolemej IV. bio slab i korumpirani vladar⁶⁹, dok Leick dodaje da je njegova vladavina označila početak opadanja Ptolemejskog kraljevstva.⁷⁰ Novi rat koji je Antioh III. pokrenuo, poznat kao Četvrti sirijski rat (219. g. pr. Kr. – 217. g. pr. Kr.)⁷¹, ponovno je za cilj imao osvajanje Koele Sirije, ali i osvetu za Antiohov poraz u pohodu kroz Bekuu 221. g. pr. Kr. Zasjedanje kraljevskog vijeća ponovno je održano u Apameji. Prijedlog koji je prihvaćen bio je onaj Antiohova doktora, Apolofanesa. On je predložio da prvi cilj novog pohoda bude osvajanje luke Seleukije Pierie, udaljene par kilometara od Antiohije.⁷² Taj je grad bio pod egipatskom vlašću od 246. g. pr. Kr. kada ga je osvojio Ptolemej III.⁷³ Apolofanes je rođen upravo tamo i zato je imao i osobni motiv za osvajanje luke Seleukije. Antioh je s druge strane također imao motive za osvajanje te luke. To je bio prvi grad koji je osnivač dinastije Seleuk I. osnovao u Siriji, u njemu su se nalazile grobnice Seleuka I. i Antioha I., bila je to jedna od tri velike luke kroz koju se roba mogla prevoziti iz Sirije i dalje u Mediteran i na kraju, bila je to utvrda sa ptolemejskom posadom vojnika, duboko u srcu Seleukidskog Kraljevstva, iz koje su se mogli vršiti napadi.⁷⁴ Antioh je prije samog napada na grad pokušao nešto što će koristiti u svim svojim budućim pohodima. To je bilo podmićivanje nižih ptolemejskih časnika i magistrata u gradu nakon što guvernera Leontiosa nisu uspjeli

⁶⁴ Grainger 2015.: 23.

⁶⁵ Tomorad, Mladen, „Kronologija Staroegipatske Povijesti“, *Stara Povijest*. [https://www.starapovijest.eu/kronologija-staroegipatske-povijesti/], 7.8.2018.

⁶⁶ Mahaffy 1898.: 128; Manning 2010.: 77.

⁶⁷ Mahaffy 1898.: 128; Clayton 1994.: 211; Chamoux 202.: 102; Grainger 2015.: 24.

⁶⁸ Clayton 1994.: 211; Chamoux 2002: 102; Grainger 2015.: 24.

⁶⁹ Kuiper 2011.: 93.

⁷⁰ Leick 1999.: 131.

⁷¹ Ma 1999.: 56; Ager 2003.: 48; *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Syrian Wars“, [https://www.britannica.com/topic/Syrian-Wars], 9.8.2018.

⁷² Plb. V.58; Grainger 2015.: 29.

⁷³ Plb. V.58; Grainger 2015.: 29.

⁷⁴ Grainger 2015.: 29-30.

nagovoriti na predaju.⁷⁵ Nakon toga uslijedio je napad na grad. Antioh je svoju vojsku i mornaricu podijelio na tri dijela što je omogućilo da napadnu tri različita mjesta u gradu u isto vrijeme.⁷⁶ Guvernera Leontiosa su niži časnici koje je Antioh podmitio nagovorili da se preda ubrzo nakon početka napada, što je on i učinio. Luka Selukija tako je osvojena bez puno problema. U otprilike isto vrijeme Antioh je primio pismo od Teodotosa, guvernera ptolemejske Koele Sirije, u službi Ptolemeja IV.⁷⁷ Teodotos je već neko vrijeme dobivao prijetnje sa ptolemejskog dvora te je u strahu za vlastiti život i ljut zbog nezahvalnosti ptolemejske vlade za njegovu službu odlučio prebjeći k Antiohu III.⁷⁸ Antioh je ohrabren tim činom nastavio pohod na jug, u Feniciju. Teodotos je za to vrijeme zauzeo glavni grad provincije Ptolemais (današnja Akra), dok je jedan od njegovih generala, Panaitolos, zauzeo Tir.⁷⁹ Jedan od generala lojalnih Ptolemeju IV., Nikolaos, zatim je opsjeo Teodotosa u Ptolemais. Antioh je dio svoje vojske ostavio da napadnu Brokoi, dok je s drugom polovicom krenuo pomoći Teodotосу.⁸⁰ Putem je porazio slabije snage koje je protiv njega poslao Nikolaos te je stigao do Ptolemais, nakon čega se Nikolaos povukao. Teodotos je zatim Antiohu predao gradove Ptolemais i Tir zajedno sa 40 brodova.⁸¹ Antioh je isprva planirao osvojiti Peluzij, utvrdu koja čuva ulaz u Egipat. Od toga je odustao kad je saznao da je Ptolemej IV. osobno podigao vojsku u Peluziju i blokirao bunare s vodom.⁸² Ptolemejska vlada pokušala je usporiti Antioha pregovorima. Tražili su od Rodosa, Bizanta, Kizikosa i Etoleske lige da pregovaraju u njihovu korist s Antiohom.⁸³ Iako pregovori nisu bili uspješni, dogovoreno je četveromjesečno zimsko primirje (zima 219./218. g. pr. Kr.), što je dalo vremena Antiohu i Ptolemeju za daljnje pripreme.⁸⁴ Vojna organizacija u Egiptu bila je zasigurno velika i skupa. U Aleksandriji su skupljeni svi plaćenici koji su već bili u službi Ptolemejevića i časnici su poslani u Grčku, Malu Aziju, Trakiju i na Kretu da unovače dodatne snage.⁸⁵ Nakon toga započelo se s treniranjem i organizacijom novih snaga, a između ostaloga, po prvi puta od početka vladavine Ptolemejevića, Egipćani su mobilizirani u vojsku

⁷⁵ Plb. V.60; Grainger 2015.: 30.

⁷⁶ Plb. V.60; Grainger 2015.: 31.

⁷⁷ Plb. V.61; Grainger 2015.: 30.

⁷⁸ Plb. V.61; Mahaffy 1898.:130; Bar-Kochva 1976.: 124; Grainger 2015.: 30.

⁷⁹ Plb. V.61; Mahaffy 1898.: 130; Grainger 2015.: 31.

⁸⁰ Plb. V.61; Grainger 2015.: 31.

⁸¹ Plb. V.62; Grainger 2015.: 32.

⁸² Plb. V.62; Grainger 2015.: 32.

⁸³ Plb. V.63; Grainger 2015.: 32.

⁸⁴ Plb. V.66; Ager 2003.: 48; Grainger 2015.: 34

⁸⁵ Mahaffy 1898.: 131; Grainger 2015.: 32.

te su ih učili taktikama makedonske falange.⁸⁶ Nakon isteka zimskog primirja, ptolemejski general Nikolaos, koji je u međuvremenu postao zapovjednik svih ptolemejskih snaga u Koele Siriji, zaobišao je gradove Ptolemais i Tir te je postavio svoje snage kod prolaza Porfirion.⁸⁷ Tamo je zajedno sa mornaricom odlučio pričekati Antiohov napad. Antioh je napredovao obalnom cestom zauzimajući gradove uz nju. To bi mu osiguralo bolju komunikaciju kad uđe u Palestinu. Putem je spalio gradove koji su se opirali (Trier i Kabounu) te je zauzeo Botris i Beritos.⁸⁸ Kada je napokon stigao do prolaza Porfirion, ptolemejska vojska je već utvrdila prolaz i postavila dodatne obrambene linije. U isto vrijeme kada i Antioh, stigla je i seleukidska mornarica pod zapovjedništvom Diognetos.⁸⁹ Antioh je svoju vojsku podijelio na tri zasebna kontigenta. Bitka na moru i kopnu započinje u isto vrijeme. Ptolemejske snage isprva su uspjele zaustaviti napad, no presudan je bio seleukidski napad koji je Teodotos poveo na brdu.⁹⁰ Porazivši ptolemejske trupe na brdu napao je ostatak vojske u nizini nakon čega su ptolemejski vojnici razbijeni i krenuli u bijeg. Preživjeli su se zajedno sa mornaricom povukli u Sidon. Bar-Kochva zaključuje da je bitka kod Porfiriona pokazala uspješnost seleukidske vojske u taktičkoj fleksibilnosti, manevriranju i hrabrosti u teškim terenskim uvjetima.⁹¹ Antioh je potom pokušao napasti Sidon, no od toga je odustao zato što je grad bio dobro utvrđen i branio ga je veći broj vojnika.⁹² Nakon toga Antioh je odlučio ignorirati ostatak obalnih gradova i utvrda koje nije uspio osvojiti te je krenuo u unutrašnjost Palestine. Grainger navodi kako je Antiohov cilj bio osvojiti Gazu što bi mu omogućilo da napadne sam Egipat ili bi grad poslužio kao obrana osvojenih posjeda u Palestini i Feniciji.⁹³ Antioh je od Sidona krenuo jugoistočno prema južnom dijelu Galilejskog jezera. Na području Jordanske doline osvojio je gradove Filoteriju i Skitopolis da bi nakon toga prešao rijeku Jordan i osvojio gradove Pelu, Abilu i Gadaru na istočnoj obali.⁹⁴ Naposljetku je pao i grad Filadelfija (Rabathamana) nakon čega je cijela Jordanska dolina bila u Antiohovim rukama.⁹⁵ Svim tim osvajanjima Antioh je na svoju stranu pridobio lokalne Arape, ali i dva ptolemejska zapovjednika, Hipolokusa i Kereasa, kojima je povjerio

⁸⁶ Plb. V.65; Mahaffy 1898.: 131; Grainger 2015.: 33; *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Ptolemy IV Philopator“, [<https://www.britannica.com/biography/Ptolemy-IV-Philopator>], 10.8.2018.

⁸⁷ Plb. V.68; Bar-Kochva 1976.: 124; Grainger 2015.: 34.

⁸⁸ Plb. V.68; Grainger 2015.: 34.

⁸⁹ Plb. V.68; Grainger 2015.: 34.

⁹⁰ Plb. V.69; Bar-Kochva 1976.: 127; Grainger 2015.: 35.

⁹¹ Bar-Kochva 1976.: 127.

⁹² Plb. V.70; Grainger 2015.: 35.

⁹³ Grainger 2015.: 35.

⁹⁴ Plb. V.70; Grainger 2015.: 35.

⁹⁵ Plb. V.71; Grainger 2015.: 35.

ustanovu vlasti u regiji Samariji.⁹⁶ Seleukidska se vojska zatim povukla u Ptolemais gdje su prezimili. Antioh je tako do 218. g. pr. Kr. osvojio skoro cijelu Koele Siriju (današnji Libanon), Feniciju i Palestinu, izuzev nekoliko dobro utvrđenih obalnih gradova i utvrda.⁹⁷ S početkom 217. g. pr. Kr. Antioh III. je nastavio s osvajanjima na jugu Palestine. U lipnju je bio na samom jugu Palestine te je osvojio Gazu.⁹⁸ Ptolemej IV. je u međuvremenu sakupio svoju veliku vojsku i krenuo prema Rafiji u blizini Gaze bojeći se da bi Antioh mogao izvršiti invaziju Egipta.⁹⁹ Kada je primio vijest, Antioh je okupio svoju vojsku i krenuo u susret Ptolemeju. Obje vojske zatim su se utaborile blizu Rafije, jedna nasuprot druge. Ptolemejska vojska sastojala se od 70 000 pješaka, 5 000 konjanika i 73 afrička slona.¹⁰⁰ S druge strane, seleukidska vojska brojala je 62 000 pješaka, 6 000 konjanika i 102 indijska slona.¹⁰¹ Dok je Antioh imao neznatnu prednost u konjaništvu, ptolemejska falanga je bila brojčano puno jača od seleukidske te je uključivala i 20 000 Egipćana. Antioh je imao prednost što se tiče slonova jer su se manji egipatski slonovi bojali većih indijskih slonova. Nakon pet dana čekanja, Ptolemej i Antioh su odlučili započeti bitku.¹⁰² Oba vladara postavila su svoju vojsku na sličan način. Pješadija je bila u sredini, a na bokovima se nalazila konjica.¹⁰³ Antioh je dio svoje lake pješadije, zbog manjeg broja teške pješadije (falange), morao postaviti u glavnu borbenu liniju u sredini. Zbog uskog bojnog polja, ptolemejska falanga je bila postavljena u dublji red nego inače: umjesto 16 linija dubine bila je postavljena u 24 ili čak 32 linije.¹⁰⁴ Na desnom seleukidskom krilu kojim je zapovijedao sam Antioh, bilo je 60 indijskih slonova dok je ostatak bio na lijevom krilu.¹⁰⁵ Ptolemej je zapovijedao svojim lijevim krilom (nasuprot Antioha) na koje je postavio 40 afričkih slonova dok je ostatak bio na desnom krilu.¹⁰⁶ Prije početka bitke Ptolemej i Antioh su održali govore kako bi ohrabрили svoje vojnike. Bitka započinje napadom seleukidskih slonova sa desnog krila. Ptolemejski afrički slonovi su poraženi što je omogućilo Antiohu da sa svojom konjicom razbije ptolemejsko lijevo krilo i krene u potjeru.¹⁰⁷ Međutim u isto vrijeme, ptolemejski napad je razbio seleukidsko lijevo krilo što im je omogućilo da napadnu falangu s boka. Za to vrijeme obje falange su ostale na

⁹⁶ Plb. V.71; Grainger 2015.: 35.

⁹⁷ Volkman, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 12.8.2018.

⁹⁸ Grainger 2015.: 37.

⁹⁹ Plb. V.80; Bar-Kochva 1976.: 128; Grainger 2015.: 37.

¹⁰⁰ Plb. V.79; Bar-Kochva 1976.: 129; Grainger 2015.: 37.

¹⁰¹ Plb. V.79; Bar-Kochva 1976.: 129; Grainger 2015.: 37.

¹⁰² Plb. V.82.

¹⁰³ Plb. V.82; Bar-Kochva 1976.: 134-135; Grainger 2015.: 38.

¹⁰⁴ Bar-Kochva 1976.: 135; Grainger 2015.: 38.

¹⁰⁵ Plb. V.82.

¹⁰⁶ Plb. V.82.

¹⁰⁷ Plb. V.84; Mahaffy 1898.: 133; Bar-Kochva 1976.: 135; Grainger 2015.: 38.

svojim položajima dok su se borbe vodile na krilima. Polibije tvrdi da se Ptolemej zatim ukazao među svojom falangom i inspirirao napad.¹⁰⁸ Seleukidska falanga nije dugo izdržala u borbi s ptolemejskom, što zbog brojčane nadmoći ptolemejskih snaga, što zbog opasnosti da budu napadnuti s boka i s leđa. Nakon što se elitni dio seleukidske falange neko vrijeme opirao, na kraju se cijeli seleukidski centar krenuo povlačiti. Antioh je tako izgubio bitku jer sa svojom konjicom nije bio prisutan u sredini bojišta nego je nastavio tjerati razbijeno ptolemejsko lijevo krilo.¹⁰⁹ Po završetku bitke, Antioh je izgubio 14 000 pješaka (10 000 ubijeno, 4 000 zarobljeno), 300 konjanika i 5 slonova, dok je Ptolemej izgubio 1 500 pješaka, 700 konjanika, 16 slonova je ubijeno dok su ostali zarobljeni.¹¹⁰ Nakon bitke, dogovoreno je primirje nako čega su obje strane pokopale mrtve. Antioh se potom vratio u Siriju te je poslao svoje poslanike u Egipat da dogovore dugotrajniji mir.¹¹¹ Odrednice mira nisu u potpunosti jasne, ali se zna da je Antioh pristao napustiti sva osvojena područja u Palestini i Feniciji, koja su potom vraćena pod ptolemejsku vlast, nije morao platiti ratnu odštetu te je zadržao Seleukiju Pierieu.¹¹² Iako je Ptolemej pobijedio Antioha, nije mogao dugo slaviti zbog početka pobune Egipćana koja će znatno oslabiti Ptolemejsko kraljevstvo.¹¹³ Nakon sklopljenog mira sa Ptolemejem IV., Antioh se mogao posvetiti problemu u Maloj Aziji, tj. Akhaiosu. Akhaios je od 222. g. pr. Kr. ratovao protiv pergamskog kralja Atala I., ali su borbe završile iste godine ili 221. g. pr. Kr.¹¹⁴ Dok je Antioh ratovao u Koele Siriji, Akhaios je širio svoj teritorij u zapadnoj i središnjoj Maloj Aziji, povećavao je svoje vojne snage i pripremao se za sukob sa Antiohom koji je postao neizbježan nakon što se proglasio kraljem. Atal I. je to iskoristio tako da je osvojio sav teritorij koji je ranije izgubio od Akhaiosa.¹¹⁵ U proljeće 216. g. pr. Kr. Antioh III. je krenuo u pohod protiv Akhaiosa prešavši planinu Taurus.¹¹⁶ Uspio je također sklopiti savez sa Atalom I. protiv Akhaiosa.¹¹⁷ Antioh je bez velikih poteškoća vratio većinu teritorija koji su bili pod Akhaiosovom vlašću.¹¹⁸ Do 214. g. pr. Kr. Akhaios se povukao u glavni grad provincije, Sard.¹¹⁹ Nakon što je bio pod opsadom godinu dana, Sard je

¹⁰⁸ Plb. V.84.

¹⁰⁹ Plb. V.85; Bar-Kochva 1976.: 137.

¹¹⁰ Plb. V.86; Grainger 2015.: 39.

¹¹¹ Plb. V.87; Grainger 2015.: 40.

¹¹² Mahaffy 1898.: 134; Chamoux 2002.: 102; Grainger 2015.: 40.

¹¹³ Plb. V.107; Mahaffy 1898.: 135; Clayton 1994.: 211; Chamoux 2002.: 103; Ager 2003.: 48; Kuiper 2011.: 93.

¹¹⁴ Ma 1999.: 58; Grainger 2015.: 44.

¹¹⁵ Plb. V.77; Ma 1999.: 58-59; Grainger 2015.: 47.

¹¹⁶ Ma 1999.: 59.

¹¹⁷ Plb. V.107; Ma 1999.: 59-60; Chamoux 2002.: 104; Grainger 2015.: 49.; Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [<https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great>], 14.8.2018.

¹¹⁸ Ma 1999.: 60-61.

¹¹⁹ Plb. VII.15; Ma 1999.: 61; Grainger 2015.: 49.

osvojen i opustošen od strane seleukidske vojske.¹²⁰ Akhaios se neko vrijeme skrivao u akropoli, no uhvaćen je u pokušaju bijega.¹²¹ Antioh je Akhaiosa osudio na smrt te je smaknut na prilično okrutan način: odrezane su mu ruke i noge, zatim mu je odrubljena glava, dok su ostaci sašiveni u magareću kožu i razapeti.¹²² Grainger navodi kako je tako okrutna kazna izvršena da bi se što više ponizilo pobunjenika Akhaiosa, uklonile sve naznake njegove kraljevske titule te da bi se upozorili svi potencijalni pobunjenici protiv seleukidske vlasti.¹²³ Antioh je isprva strogo kaznio Sard, ali je ubrzo ublažio kaznu čime je želio poslati dvije poruke: oštre mjere za pobunjenike i velikodušnost za pokorenje.¹²⁴ Antioh je za novog guvernera seleukidskih posjeda u Maloj Aziji postavio vjernog Zeuksisa te je i sam neko vrijeme proveo vladajući u Maloj Aziji.¹²⁵ Isto tako, Antioh je naselio 2 000 židovskih obitelji iz Babilonije u Lidiju i Frigiju u Maloj Aziji kako bi spriječio neredu.¹²⁶

¹²⁰ Plb. VII.18; Ma 1999.: 61; Grainger 2015.: 50.; Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [<https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great>], 14.8.2018.

¹²¹ Plb. VIII.22; Ma 1999.: 61; Grainger 2015.: 50.

¹²² Plb. VIII.23; Ma 1999.: 61; Chamoux 2002.: 104; Grainger 2015.: 51.

¹²³ Grainger 2015.: 51.

¹²⁴ Grainger 2015.: 52.

¹²⁵ Ma 1999.: 62; Grainger 2015.: 52.

¹²⁶ Ma 1999.: 63; Grainger 2015.: 53.

5. EKSPEDICIJA NA ISTOK I POVRATAK U MALU AZIJU

Sljedeći zadatak za Antioha koji je odlučio obnoviti moć Seleukidskog kraljevstva bilo je vratiti pod svoju vlast odmetnute satrapije na istoku. Grainger navodi kako je Antioh morao riješiti dva važna problema: kako će postupiti prema teritorijima koji su proglasili neovisnost, kao npr. Baktrija i Partsko kraljevstvo te kako će spriječiti druge dijelove svog kraljevstva da učine isto, s obizrom da su neki od njih krenuli u tom smjeru zbog preokupacija seleukidske vlade ratovima i pobunama na zapadu.¹²⁷ Svoju ekspediciju, koja se naziva *Anabasis* (ekspedicija prema unutrašnjosti kontinenta), Antioh je započeo 212. g. pr. Kr.¹²⁸ Prvo je napao Armeniju i opsjeo njihov glavni grad Arsamosatu.¹²⁹ Lokalni se kralj Kserkso predao zbog straha da Antioh ne osvoji njegovu kraljevsku palaču što bi ostatak njegovih posjeda dovelo u stanje nemira.¹³⁰ Antioh je oprostio Kserksu dio duga koji je njegov otac dugovao seleukidskom kralju te mu je Kserkso poklonio 300 talenata, 1 000 konja i 1 000 mazgi.¹³¹ Kserkso je isto tako ostao kralj Armenije, sada vjeran Antiohu, te se oženio za Antiohovu sestru Antiohis.¹³² Nije poznato gdje je Antioh bio 211. g. pr. Kr., ali Grainger nagađa da je najvjerojatnije nazočio lokalnim religijskim ritualima u Babilonu i Seleukiji na rijeci Tigris te je ujedno sakupljao vojsku i zalihe za daljnji pohod na istok.¹³³ Veličina vojske koju je Antioh imao na ovoj ekspediciji nije poznata. Grainger pretpostavlja da je imao oko 6 000 konjanika, 15 000 teških pješaka, 10 000 lakih pješaka te 2 000 Krećana – otprilike 35 000 vojnika sveukupno.¹³⁴ Antioh zatim prelazi u Mediju te je u glavnom gradu Ekbatani sakupio svoje snage. U hramu Aene naredio je da se uzme zlato i srebro koje je zatim iskorišteno za kovanje kovanica u iznosu od oko 4 000 talenata kojima je Antioh mogao plaćati svoje vojnike.¹³⁵ Napustivši Ekbatanu Antioh je krenuo na istok putujući ahemenidskom kraljevskom cestom koji vodi iz Babilona na istok. Što se tiče daljnjeg tijeka ekspedicije, Polibije kao jedini izvor, je fragmentaran. Kratko se spominju samo dva glavna pohoda, onaj protiv Partskog kraljevstva te Baktrije. Antioh III. je oko 209. g. pr. Kr., prije napada na Partsko kraljevstvo, svog jedanaestogodišnjeg sina Antioha proglasio suvladarem (od tada će biti poznat kao

¹²⁷ Grainger 2015.: 56.

¹²⁸ Chamoux 2002.: 104.

¹²⁹ Plb. VIII.25; Grainger 2015.: 57.

¹³⁰ Plb. VIII.25; Grainger 2015.: 59.

¹³¹ Plb. VIII.25; Chamoux 2002.: 104; Grainger 2015.: 59.

¹³² Plb. VIII.25; Grainger 2015.: 59.; Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [<https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great>], 15.8.2018.

¹³³ Grainger 2015.: 59-60.

¹³⁴ Grainger 2015.: 62.

¹³⁵ Plb. X.27; Chamoux 2002.: 104; Grainger 2015.: 63-64.

„Antioh Mlađi Kralj“).¹³⁶ Pohodi protiv Partskog kraljevstva i Baktrije bili su puno teži nego što je Antioh isprva mislio. Partski kralj Arsak II. naredio je da se svi bunari na putu do glavnog grada unište.¹³⁷ Putujući kraljevskom cestom južno od planina Elburz, Antioh je bez problema prošao kroz Kaspijska Vrata i zauzeo glavni grad Partskog kraljevstva, Hekatompilos jer se Partska vojska povukla na sjever.¹³⁸ Nakon što je odmorio vojsku i obnovio zalihe Antioh je krenuo na sjever prema Hirkaniji. Da dođe do Hirkanije morao je proći kroz istočni kraj planina Elburz. Dok je seleukidska vojska prolazila kroz jedan uski prolaz napadnuta je iz zasjede.¹³⁹ Usprkos zasjedi, Antiohova vojska je uspješno porazila neprijatelja i krenula dalje. Zatim su osvojeni gradovi Tambraks i Sirinks nakon čega je Arsak II. zatražio primirje i postao još jedan od niza kraljeva odanih Antiohu (kao vladari podkraljevstava Medije Atropatene i Armenije) te je pristao plaćati danak.¹⁴⁰ Nakon uspješnog pohoda protiv Partskog kraljevstva, Antioh je krenuo dalje na istok prema Baktriji, još jednoj bivšoj seleukidskoj satrapiji koja se odcijepila. Sa baktrijskim kraljem Eutidemosom sukobio se kod rijeke Arios.¹⁴¹ Polibije tvrdi da je Eutidemos imao 10 000 konjanika dok je Antioh imao samo 2 000 konjanika svoje kraljevske garde i 2 000 lakih pješaka.¹⁴² Grainger smatra da je brojka od 10 000 baktrijskih konjanika preuveličana jer je Polibijev izvor vjerojatno bila kraljevska obavijest o pobjedi.¹⁴³ Antioh je u bitci pokazao veliku hrabrost jer se borio na prvim crtama sa svojim konjanicima te je pobijedio u bitci nakon što mu je u pomoć stigao Panaitolos sa ostatkom vojske. Ostatak baktrijskih snaga se zatim povukao. Antiohu je u bitci ubijen konj te je i sam ostao bez nekoliko zubiju.¹⁴⁴ Ne zna se što se događalo u daljnjem pohodu protiv Baktrije jer Polibije kao jedini izvor ostaje fragmentaran. Zadnji dio koji se spominje su pregovori o miru između Antioha i Eutidemos. Nakon što je oko dvije godine (208. g. pr. Kr. – 206. g. pr. Kr.)¹⁴⁵ neuspješno opsjedao glavni grad Baktru, Antioh je pristao na mir zbog opasnosti nomadskog napada za vrijeme opsade. Eutidemos je na kraju priznao Antioha kao pobjednika u ratu tako što je s Antiohom sklopio primirje i dao mu sve svoje

¹³⁶ Grainger 2015.: 67.

¹³⁷ Plb. X.28; Grainger 2015.: 67.

¹³⁸ Plb. X.28; Grainger 2015.: 67.

¹³⁹ Plb. X.29-30; Bar-Kochva 1976.: 142-145; Grainger 68.

¹⁴⁰ Plb. X.31; Chamoux 2002.: 104; Grainger 2015.: 68-70; Plb. VIII.25; Grainger 2015.: 59.; Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [<https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great>], 16.8.2018.

¹⁴¹ Plb. X.49; Chamoux 2002.: 104; Grainger 2015.: 70.

¹⁴² Plb. X.49.

¹⁴³ Grainger 2015.: 70.

¹⁴⁴ Plb. X.49; Grainger 2015.: 70.

¹⁴⁵ *Ancient History Encyclopedia*, s.v. „Antiochos III Timeline“, [https://www.ancient.eu/timeline/Antiochos_III/], 16.8.2018.

indijske slonove.¹⁴⁶ Antioh je zauzvrat dopustio Eutidemosu da se naziva kraljem (čime je zapravo priznao njegovu dinastiju i kraljevstvo) te su dvojica vladara sklopili savez.¹⁴⁷ Tako je i Eutidemos postao jedan od Antiohovih pod-kraljeva kao što su to ranije postali vladari Medije Atropatene, Armenije i Partskog kraljevstva. Antioh je iz Baktrije krenuo dalje te je prešao Hindukuš i ušao u Indiju, točnije regiju Paropamisadai.¹⁴⁸ Tamo je obnovio savez sa kraljem Sofagasenosom koji mu je poklonio prilično puno novca i indijske slonove tako da je sveukupno imao 150 slonova.¹⁴⁹ Antioh je odustao od pohoda dalje na istok te se krenuo vraćati na zapad kroz Arakoziju i južni dio Irana. Prolazio je kroz Drangijanu i Karmaniju te je jedno vrijeme proveo u gradu Antiohiji Persis na obali Perzijskog zaljeva (zima 206./205. g. pr. Kr.).¹⁵⁰ Antioh je između 205. g. pr. Kr. i 204. g. pr. Kr. posjetio Geru, luku na obali Arapskog poluotoka blizu Bahreina, gdje je primio bogate poklone u obliku srebra, tamjana i mirisne smole.¹⁵¹ Još je posjetio otok Tilos da bi se na kraju vratio u Seleukiju na rijeci Tigris, završivši tako veliku i uspješnu ekspediciju po istoku. Antioh III. je u periodu nakon ekspedicije usvojio titulu *Megas* (Veliki) te će ga Grci, uspoređujući ga s Aleksandrom Velikim, od tada nazivati Antioh III. Veliki.¹⁵² Nakon povratka iz Babilonije, Antioh je 204. g. pr. Kr. proveo u Siriji pripremajući se za pohod u Malu Aziju.¹⁵³ Planinu Taurus je prešao kasne 204. g. pr. Kr. ili početkom 203. g. pr. Kr.¹⁵⁴ Guvernera Zeuksisa je zatim poslao u pohod u Kariju gdje je trebao osvojiti neke nezavisne gradove, ali istovremeno izbjeći gradove za koje su bile zainteresirane druge sile u regiji. Zeuksis je osvojio gradove Alabandu, Alindu, Amizon i Milasu u Kariji.¹⁵⁵ Antioh je u isto vrijeme poduzeo pohod prema sjeveru te je osvojio Teos, Klaros, Notion, Kolofon, Lebedos i Eritrai.¹⁵⁶ U Egiptu je 204. g. pr. Kr. umro Ptolemej IV. Njega je naslijedio njegov sin Ptolemej V. Epifan (204. g.

¹⁴⁶ Plb. XI.34; Grainger 2015.: 71.

¹⁴⁷ Plb. XI.34; Chamoux 2002.: 104; Grainger 2015.: 71; Volkman, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 16.8.2018.; *Ancient History Encyclopedia*, s.v. „Antiochos III Timeline“, [https://www.ancient.eu/timeline/Antiochos_III/], 16.8.2018.

¹⁴⁸ Plb. XI.34; Chamoux 2002.: 104; Grainger 2015.: 72; Volkman, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 16.8.2018.

¹⁴⁹ Plb. XI.34; Ma 1999.: 64; Chamoux 2002.: 104; Grainger 2015.: 72.

¹⁵⁰ Plb. XI.34; Chamoux 2002.: 104; Grainger 2015.: 74-75.

¹⁵¹ Plb. XIII.9; Ma 1999.: 64; Chamoux 2002.: 104-105; Grainger 2015.: 77; Volkman, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 16.8.2018.

¹⁵² App. XI.1.1; Ma 1999.: 64; Chamoux 2002.: 105; Eckstein 2008.: 145; Volkman, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 16.8.2018.

¹⁵³ Ma 1999.: 65; Grainger 2015.: 85.

¹⁵⁴ Ma 1999.: 66; Grainger 2015.: 85.

¹⁵⁵ Ma 1999.: 68; Grainger 2015.: 88.

¹⁵⁶ Ma 1999.: 71-72; Grainger 2015.: 89.

pr. Kr. – 180. g. pr. Kr.)¹⁵⁷ koji je imao oko pet godina.¹⁵⁸ Regent Ptolemeja V. je trebala biti njegova majka, no ona je ubijena od strane Sosibiosa i Agatokla koji su postali kraljevi regenti.¹⁵⁹ Sosibios je umro ubrzo nakon toga te je Agatoklo postao samostalni regent. Pred njim se našla teška zadaća: morao je riješiti problem pobune u Gornjem Egiptu i osigurati novi sporazum o miru sa Antiohom III. jer je sporazum koji su Antioh III. i Ptolemej IV. sklopili 217. g. pr. Kr. prestao vrijediti nakon Ptolemejeve smrti. Kada je saznao za smrt Ptolemeja IV., Antioh je sklopio tajni pakt sa makedonskim kraljem Filipom V. Pakt je sklopljen 203./202. g. pr. Kr.¹⁶⁰ i predviđao je podjelu ptolemejskih prekomorskih posjeda (tj. posjeda izvan Egipta) između dva vladara. Antioh je trebao dobiti Koele Siriju i Cipar dok je Filip V. trebao dobiti Ciklade, Kariju i Cirenaiku.¹⁶¹ Agatoklo se u Egiptu pokazao kao nesposoban i okrutan regent te ga je zajedno sa njegovom obitelji, vjerojatno na nagovor Agatoklovih suparnika, ubila ljutita aleksandrijska svjetina 203. g. pr. Kr.¹⁶² Regent je zatim postao general Tlepolemos, zapovjednik garizona u Peluziju.¹⁶³ Antioh III. se nakon uspješnog pohoda u Maloj Aziji morao posvetiti jednom drugom problemu. U Armeniji je umro kralj Kserkso i nije ostavio nasljednika. Antioh je problem riješio tako što je u Armeniji postavio dva guvernera, Zariadrisa (koji je postao guverner dijela Armenije bližeg Siriji, poznatijeg kao Sofena) i Artaksiasa (koji je postao guverner sjeveroistočnog dijela Armenije te se u međuvremenu proširio u dolinu rijeke Aras gdje je kasnije izgradio grad Artaksatu), čime je svom kraljevstvu pripojio dvije nove provincije zamijenivši dotadašnje podkraljevstvo Armeniju.¹⁶⁴ Antioh je nakon toga mogao krenuti u pripreme za novi pohod protiv Ptolemejskog kraljevstva koje je bilo u velikoj krizi zbog pobuna i borbi za regentstvo. Njegov cilj će kao i u prošlim pohodima biti osvojiti Koele Siriju, ali također se i osvetiti za težak poraz u Četvrtom sirijskom ratu i bitci kod Rafije.

¹⁵⁷ Tomorad, Mladen, „Kronologija Staroegipatske Povijesti“, *Stara Povijest*.

[<https://www.starapovijest.eu/kronologija-staroegipatske-povijesti/>], 18.8.2018.

¹⁵⁸ Plb. XV.25; Mahaffy 1898.: 146; Clayton 1994.: 211; Chamoux 2002.: 105; Eckstein 2008.: 142; *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Ptolemy V Epiphanes“, [<https://www.britannica.com/biography/Ptolemy-V-Epiphanes>], 18.8.2018.

¹⁵⁹ Plb. XV.25; Mahaffy 1898.: 146; Clayton 1994.: 211; Chamoux 2002.: 105; Grainger 2015.: 90-91; *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Ptolemy V Epiphanes“, [<https://www.britannica.com/biography/Ptolemy-V-Epiphanes>], 18.8.2018.

¹⁶⁰ Ma 1999.: 74; Chamoux 2002.: 105; *Ancient History Encyclopedia*, s.v. „Antiochos III Timeline“, [https://www.ancient.eu/timeline/Antiochos_III/], 18.8.2018.;

¹⁶¹ Plb. III.2; App. IX.1.; Ma 1999.: 74-75; Chamoux 2002.: 105; Grainger 2015.: 94; Volkman, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [<https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great>], 18.8.2018.

¹⁶² Plb. XV.33; Grainger 2015.: 95.

¹⁶³ Plb. XVI.21; Grainger 2015.: 95.

¹⁶⁴ Grainger 2015.: 96-97.

6. PETI SIRIJSKI RAT I PREGOVORI S RIMOM

Ptolemejska je vlada na novu mogućnost rata protiv Antioha III. reagirala isto kao i prije Četvrtog sirijskog rata, tako da je krenula s regrutiranjem plaćeničke vojske. Za to je bio zadužen general Skopas.¹⁶⁵ Antioh III. je novi pohod protiv Ptolemejevića započeo 202. g. pr. Kr. Odlučio je zaobići ptolemejske utvrde na obali i u dolini Bekee te je uspio osvojiti dobro utvrđeni Damask, istočno od planine Antilibanon.¹⁶⁶ Ostatak pohoda nije detaljno opisan u Polibiju, no Grainger pretpostavlja kako je osvajanje Damaska bio najbitniji događaj prve godine pohoda.¹⁶⁷ Antioh je 201. g. pr. Kr. odlučio krenuti iz Damaska direktno do Gaze u južnoj Palestini, usput ignorirajući sve gradove i tvđave s ptolemejskom posadom.¹⁶⁸ Ptolemejske snage u Gazi su se neko vrijeme opirale, međutim Antioh je grad osvojio što mu je omogućilo da blokira buduće napade iz Egipta koji bi pokušali vratiti Palestinu.¹⁶⁹ Nakon što je osvojio Gazu mogao se posvetiti sistematskom osvajanju ostatka Palestine i Koele Sirije. Ptolemejski guverner Koele Sirije, Ptolemaios, je isto kao i Teodotos 219. g. pr. Kr., prebjegao na seleukidsku stranu.¹⁷⁰ Osvajanjem Gaze i ostatka Palestine, ali ne i Fenicije, Antioh je završio pohod te je povukao svoju vojsku u Siriju kako bi prezimila.¹⁷¹ Za to vrijeme, Filip V. Makedonski vodio je 202. g. pr. Kr. vlastiti pohod na obali Mramornog mora, ali nije osvojio niti jedan ptolemejski grad.¹⁷² Godine 201. g. pr. Kr. sa flotom je krenuo u osvajanje otoka u istočnom Egejskom moru što je naljutilo Rodos, Pergam, Chios i Bizant koji su se potom udružili u koaliciju protiv njega.¹⁷³ Koalicija je porazila Filipovu flotu u pomorskoj bitci nakon čega je on prešao u jugozapadnu Malu Aziju, točnije Kariju, gdje je osvojio ptolemejske gradove koji su mu pripadali prema tajnom dogovoru s Antiohom III.¹⁷⁴ Filipova su osvajanja ponovno zabrinula Rodos i Pergam te su oni zajedno sa Etolskom ligom i Ptolemejskim kraljevstvom u pomoć pozvali Rimsku republiku.¹⁷⁵ Tijekom zime 201./200. g. pr. Kr. Filip V. je ostao zarobljen u malom gradiću Bargiliji, no početkom 200. g. pr. Kr. uspio je pobjeći natrag u Makedoniju.¹⁷⁶ Rimski je senat za to vrijeme poslao izaslanike da

¹⁶⁵ Plb. XV.25; Grainger 2015.: 99.

¹⁶⁶ Grainger 2015.: 100-101.

¹⁶⁷ Grainger 2015.: 101.

¹⁶⁸ Grainger 2015.: 101-102.

¹⁶⁹ Plb. XVI.22a; Grainger 2015.: 102.

¹⁷⁰ Grainger 2015.: 102; Johnstono 2017.: 164.

¹⁷¹ Grainger 2015.: 103; Johnstono 2017.: 164.

¹⁷² Ma 1999.: 76; Chamoux 2002.: 106; Grainger 2015.: 103.

¹⁷³ Ma 1999.: 76; Chamoux 2002.: 106; Grainger 2015.: 104.

¹⁷⁴ Ma 1999.: 76-77; Chamoux 2002.: 106; Grainger 2015.: 104.

¹⁷⁵ Chamoux 2002.: 106; Grainger 2015.: 105.

¹⁷⁶ Ma 1999.: 78; Grainger 2015.: 106.

ispitaju situaciju u istočnom Mediteranu. Izaslanici su Filipu rekli da ne smije napasti „Grčki narod“ što je on ignorirao nakon čega je Rimska republika i službeno objavila rat Filipu V.¹⁷⁷ Filipa će 197. g. pr. Kr. rimska vojska teško poraziti u bitci kod Kinoskefala nakon čega je morao sklopiti mir. U Egiptu je u međuvremenu zbačen Tlepolemos i novi regent je postao Aristomen.¹⁷⁸ Tijekom zime 200. g. pr. Kr. ptolemejski general Skopas je iskoristio činjenicu da je Antiohova vojska povučena zbog zime te je uspio osvojiti Gazu i Palestinu sa novoregrutiranom plaćeničkom vojskom.¹⁷⁹ Skopas je morao ponovno osvojiti i Jeruzalem te je ubrzo stigao sve do sjeverne Palestine gdje je sljedećih mjesec do dva proveo uspostavljajući ptolemejsku kontrolu.¹⁸⁰ Antioh III. je u međuvremenu skupljao svoju vojsku s namjerom da krene na jug i sukobi se sa Skopasom. Antioh i Skopas sukobili su se u ljeto 200. g. pr. Kr. kod Paniona blizu izvora rijeke Jordan.¹⁸¹ Jedini opis bitke donosi Polibije koji kao izvor koristi djelo povjesničara Zenona s Rodosa. Polibije jako kritizira Zenonov prikaz bitke zbog lošeg opisa slijeda događaja te ne donosi brojčane podatke sukobljenih snaga. Grainger pretpostavlja da je Antioh imao oko 60 000 vojnika, a Skopas oko 50 000.¹⁸² S druge strane, Johnstono tvrdi da je Antioh imao oko 70 000 vojnika, uključujući katafrakte (oklopljeni konjanici koje je regrutirao tijekom svoje istočne ekspedicije), dok je Skopas imao između 25 000 i 32 000 pješaka makedonske falange, oko 6 500 etolskih plaćenika i oko 15 000 drugih trupa, sveukupno između 46 500 i 53 000 vojnika.¹⁸³ Isto tako, Antioh je imao nepoznat broj indijskih, a Skopas afričkih slonova. Seleukidi su pobijedili u bitci nakon što je Antioh Mlađi (koji je zapovijedao katafraktima) porazio ptolemejsku konjicu i napao ptolemejsku falangu s leđa koja je potom okružena i potučena.¹⁸⁴ Johnstono tvrdi kako su ptolemejski gubitci (u usporedbi s bitkama kod Rafije i Magnezije) bili između 17 500 i 20 825 pješaka falange dok seleukidski gubitci nisu poznati.¹⁸⁵ Grainger smatra kako je skoro potpuno uništenje ptolemejske falange od strane Antioha značilo da ptolemejska vlada, bez najvažnijeg dijela svoje vojske više nije mogla voditi rat na efektivan način.¹⁸⁶ Skopas se

¹⁷⁷ Plb. XVI.27; Ma 1999.: 81; Chamoux 2002.: 106-107; Grainger 2015.: 105-106; *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Philip V“, [<https://www.britannica.com/biography/Philip-V-king-of-Macedonia>], 21.8.2018.

¹⁷⁸ Grainger 2015.: 106.

¹⁷⁹ Bar-Kochva 1976.: 146; Grainger 2015.: 108; Johnstono 2017.: 164.

¹⁸⁰ Plb. XVI.39; Grainger 2015.: 108-109.

¹⁸¹ Plb. XVI.18; Bar-Kochva 1976.: 146; Chamoux 2002.: 106; Grainger 2015.: 109; Johnstono 2017.: 164; Volkman, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [<https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great>], 21.8.2018.

¹⁸² Grainger 2015.: 109.

¹⁸³ Johnstono 2017.: 166-168.

¹⁸⁴ Plb. XVI.18-19; Bar-Kochva 1976.: 156; Grainger 2015.: 109-111; Johnstono 2017.: 168.

¹⁸⁵ Johnstono 2017.: 169.

¹⁸⁶ Grainger 2015.: 110.

zajedno sa 10 000 preživjelih vojnika (većinom etolskih plaćenika) uspio povući u Sidon.¹⁸⁷ Nakon bitke Antioh je ponovno okupirao Bataneju, Samariju, Gadaru, Abilu i Jeruzalem te je sa dijelom vojske opsjeo Sidon.¹⁸⁸ Ptolemaios je ponovno postavljen za guvernera Koele Sirije, ali ovaj put u seleukidskoj službi te je krenuo s uspostavljanjem vlasti.¹⁸⁹ Može se pretpostaviti da su se u tom trenutku preostali ptolemejski gradovi kao što su Gaza, Gerha, Brokoi i fenički gradovi predali Antiohu.¹⁹⁰ Sidon se predao tijekom ranog ljeta 199. g. pr. Kr. nakon čega je Antioh dopustio Skopasu i njegovim vojnicima da se vrate u Egipat ili Etoliju.¹⁹¹ Nakon predaje Sidona, zadnji gradovi koji su se predali Antiohu bili su Tir, Ptolemais-Ake i Jopa.¹⁹² Pobjedom u bitci kod Paniona Antioh je ostvario svoj cilj: osvojio je i osigurao teritorije Koele Sirije, Fenicije i Palestine do granice Egipta za koje su se vodili ratovi između Seleukida i Ptolemejevića u prethodnih 100 godina i koje Ptolemejevići nikada više neće vratiti.¹⁹³ Antioh III. je nakon uspješnog pohoda uzeo staru ahemenidsku titulu „veliki kralj“, utjelovljujući tvrdnje da je "kralj Azije".¹⁹⁴ Do početka 198. g. pr. Kr. sukob u Koele Siriji je bio završen, ali ne i rat. Naziv Peti sirijski rat implicira da su se borbe vodile samo u Siriji (ili u ovom slučaju Koele Siriji), međutim to nije sasvim točno. Prvi dio rata od 202. g. pr. Kr. do 198. g. pr. Kr. vodio se u Koele Siriji dok se drugi dio rata od 197. g. pr. Kr. do 195. g. pr. Kr. vodio u Maloj Aziji i Trakiji gdje su Ptolemejevići imali posjede.¹⁹⁵ Antioh III. je odlučio upotpuniti svoju pobjedu protiv Ptolemejevića tako da osvoji njihove gradove i luke u Maloj Aziji i Trakiji. Nakon što je prezimio (198./197. g. pr. Kr.) u Antiohiji, krenuo je s pripremama za pohod u Malu Aziju.¹⁹⁶ Antiohov plan je bio u isto vrijeme poslati glavninu vojske kopnenim putem i mornaricu morskim putem uz obalu.¹⁹⁷ Na proljeće 197. g. pr. Kr. kopnena je vojska, pod vodstvom dvojice Antiohiovih sinova te časnika Mitridata i Ardisa, prešla planinu Taurus i krenula prema Sardu, dok je Antioh isplovio iz Sirije sa 100 ratnih brodova i 200 manjih brodova.¹⁹⁸ Prvotni cilj pohoda je bio osvojiti ptolemejske gradove u Ciliciji, Liciji i Kariji.¹⁹⁹ Prvi su osvojeni Malos, Soloi, Zefirion, Afrodizias, Korikos,

¹⁸⁷ Bar-Kochva 1976.: 156; Grainger 2015.: 112.

¹⁸⁸ Plb. XVI.39; Grainger 2015.: 112.

¹⁸⁹ Grainger 2015.: 113.

¹⁹⁰ Grainger 2015.: 113.

¹⁹¹ Grainger 2015.: 114.

¹⁹² Grainger 2015.: 114.

¹⁹³ Chamoux 2002.: 106; Eckstein 2008.: 309; Grainger 2015.: 114; *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Syrian Wars“, [<https://www.britannica.com/topic/Syrian-Wars>], 21.8.2018.

¹⁹⁴ Ma 1999.: 73.

¹⁹⁵ Grainger 2015.: 115.

¹⁹⁶ Liv. XXXIII.19; Grainger 2015.: 119.

¹⁹⁷ Grainger 2015.: 121.

¹⁹⁸ Liv. XXXIII.19; Ma 1999.: 82; Chamoux 2002.: 110; Grainger 2015.: 121-122.

¹⁹⁹ Liv. XXXIII.19; Ma 1999.: 82.

Anemurion, Arsinoe kod Nagidosa, Selinos i Arisnoe u Pamfiliji.²⁰⁰ Antioh je zatim opsjeo Korakeziju, dobro utvrđeni grad sa ptolemejskom posadom.²⁰¹ U tom je trenutku primio delegaciju sa Rodosa koja ga je upozorila da ne smije ploviti dalje od Kilidonskih otoka „ne iz neprijateljstva, već iz sumnje da bi mogao pomoći Filipu V. i postati prepreka slobodi Grka“.²⁰² Antioh je pristao na pregovore s Rodosom te ih je uvjerio da ne želi nikakva neprijateljstva s njima dok god mu ne blokiraju prolaz i da neće dirati Rodosove posjede na obali Male Azije.²⁰³ Rodos je prihvatio Antiohova uvjerenja jer je u međuvremenu stigla vijest kako je Filip V. poražen kod Kinoskefala.²⁰⁴ Kopnena je vojska tada već stigla do Sarda.²⁰⁵ Antioh je nastavio svoj pohod na obali Licije gdje je osvojio Limiru, Andriaku, Ksantos, Telmez i veliku ptolemejsku luku Pataru.²⁰⁶ Dok je seleukidski guverner Zeuksis osvajao neke gradove u Kariji, Antioh je stigao do ptolemejske luke Efez, koju je osvojio u kasno ljeto 197. g. pr. Kr.²⁰⁷ Efez će od tada biti glavna seleukidska luka na Egejskome moru. Neki od gradova koje je Zeuksis osvojio u Kariji bili su Kildara, Iasos, Euromos, Herakleja pod Latmosom, Priena, Magnezija na Meanderu, Milet te Stratonikeja (jedan od gradova koje je Filip V. osvojio ranije), koja je na kraju predana Rodosu.²⁰⁸ Iz Efeza, Antioh je krenuo na sjever, prema teritoriju Pergama gdje je upravo umro kralj Atal I. te ga je naslijedio njegov sin Eumenes II.²⁰⁹ Antioh je na početku 196. g. pr. Kr. poslao vojsku iz Efeza da napadne Smirnu dok su trupe iz Abidosa (koji je osvojen krajem 197. g. pr. Kr.) napale Lampsakos.²¹⁰ Antioh je iste godine sa mornaricom prešao Helespont (današnje Dardanele) dok je njegova vojska iz Abidosa krenula u Hersones u Trakiji.²¹¹ Kada su i vojska i mornarica stigli, Antioh je osvojio gradove Maditos i Sestos nakon čega je krenuo prema Lizimahiji.²¹² Lizimahiju su opljačkali i uništili Tračani nakon što ju je napustio Filip V. te je Antioh odlučio potpuno obnoviti i ponovno naseliti taj grad jer je upravo blizu njega ubijen osnivač dinastije i Antiohov predak Seleuk I.²¹³ Lizimahija je tako jedno vrijeme *de facto* bila prijestolnica Seleukidskog kraljevstva iz koje je Antioh vodio pohode u Trakiju te je u njoj održana jedna važna

²⁰⁰ Liv. XXXIII.20; Ma 1999.: 83; Grainger 2015.: 122.

²⁰¹ Liv. XXXIII.20; Ma 1999.: 83; Grainger 2015.: 123.

²⁰² Plb. XVIII.41; Liv. XXXIII.20; Ma 1999.: 83; Grainger 2015.: 123.

²⁰³ Liv. XXXIII.20; Grainger 2015.: 124.

²⁰⁴ Liv. XXXIII.20; Ma 1999.: 84; Grainger 2015.: 126.

²⁰⁵ Ma 1999.: 84; Grainger 2015.: 125.

²⁰⁶ Ma 1999.: 84; Grainger 2015.: 125.

²⁰⁷ Ma 1999.: 86; Grainger 2015.: 125.

²⁰⁸ Ma 1999.: 85-86; Grainger 2015.: 126-127.

²⁰⁹ Plb. XVIII.41; Eckstein 2008.: 310; Grainger 2015.: 128.

²¹⁰ Liv. XXXIII.38; Ma 1999.: 86; Chamoux 2002.: 110; Grainger 2015.: 128.

²¹¹ Liv. XXXIII.38; Ma 1999.: 86; Grainger 2015.: 129; Volkman, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 22.8.2018.

²¹² Liv. XXXIII.38; Ma 1999.: 86; Grainger 2015.: 129.

²¹³ Liv. XXXIII.38; App. XI.1.1; Ma 1999.: 86; Chamoux 2002.: 110; Grainger 2015.: 129.

diplomatska konferencija. Gradovi Smirna i Lampsakos koje su Seleukidi opsjedali u Maloj Aziji te Ptolemej V. za pomoć su se obratili Rimskoj republici, dok je Antioh sklopio saveze sa Bizantom i Perintom.²¹⁴ Rimski senat je na konferenciju u Lizimahiju poslao četvoricu povjerenika: Publija Kornelija Lentula Kaudina, Publija Vilija Tapula, Lucija Terencija Masaliotu i Lucija Kornelija Lentula, njima su se pridružili i predstavnici Smirne i Lampsakosa.²¹⁵ Povjerenici pod vodstvom Lucija Kornelija predstavili su sljedeće zahtjeve Antiohu: zahtijevali su da Antioh napusti sve gradove u Maloj Aziji koje je osvojio, a koji su pripadali Ptolemeju V. i Filipu V., nakon čega bi oni postali neovisni; da ne smije napadati druge neovisne gradove u Maloj Aziji; te da ne smije s vojskom preći u Europu (jer Europu Rimljani smatraju svojom interesnom sferom).²¹⁶ Antioh je na te zahtjeve odgovorio ističući kako su njegovi pohodi u Trakiji za cilj imali vratiti teritorij koji su njegovi predci već prije osvojili (dakle teritorij koji je on imao pravo vratiti); kako je osvojio i ponovno izgradio Lizimahiju za svog sina Seleuka; da se Rimljani nemaju pravo miješati u njegove poslove u Aziji (u ovom slučaju Maloj Aziji) jer se on ne miješa u njihove poslove u Italiji; te naposljetku, da će sukob sa Ptolemejem V. uskoro riješiti na miran način (tako da sklopi prijateljski sporazum) i dati jednu od svojih kćeri da se uda za Ptolemeja.²¹⁷ U tom trenutku predstavljeni su i poslanici iz Smirne i Lampsakosa. Međutim, Antioh ih je odbio saslušati te je inzistirao da Rodos bude posrednik u pregovorima s njima, a ne Rim.²¹⁸ Zatim je stigla vijest (za koju će se pokazati da je lažna) kako je Ptolemej V. umro, nakon čega su pregovori prekinuti bez postignutog dogovora.²¹⁹ Antioh je zatim brodom krenuo natrag u Siriju odakle je planirao otploviti u Aleksandriju u nadi da će, nakon smrti Ptolemeja V., preuzeti egipatsko prijestolje.²²⁰ Usput je stao u Efezu gdje je susreo poznatog vojskovođu Hanibala, koji je bio prognan iz Kartage. Hanibal je zatražio utočište kod Antioha te je postao član kraljevskog dvora kao savjetnik.²²¹ U Patari je Antioh saznao da su vijesti o smrti Ptolemeja V. netočne nakon čega je odustao od odlaska u Aleksandriju.²²² Na putu prema luci Seleukiji u Siriji,

²¹⁴ App. XI.1.2,2.6; Chamoux 2002.: 110; Grainger 2015.: 132, 134

²¹⁵ Plb. XVIII.50; Liv. XXXIII.39; Grainger 2015.: 131, 137-138.

²¹⁶ Plb. XVIII.50; Liv. XXXIII.39; App. XI. 1.3; Harris 1979.: 220-221; Chamoux 2002.: 110; Derow 2003.: 62; Eckstein 2008.: 311; Grainger 2015.: 141.

²¹⁷ Plb. XVIII.51; Liv. XXXIII.39; App. XI. 1.3; Chamoux 2002.: 110; Derow 2003.: 62; Eckstein 2008.: 312; Grainger 2015.: 142-143.

²¹⁸ Plb. XVIII.52; Derow 2003.: 62; Grainger 2015.: 143.

²¹⁹ Liv. XXXIII.41; App. XI. 1.4; Grainger 2015.: 144.

²²⁰ Liv. XXXIII.41; App. XI. 1.4; Eckstein 2008.: 143, 309, 311; Grainger 2015.: 145.

²²¹ Liv. XXXIII.49; App. XI. 1.4; Ma 1999.: 89; Chamoux 2002.: 110; Grainger 2015.: 154; Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [<https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great>], 24.8.2018.; *Ancient History Encyclopedia*, s.v. „Antiochos III Timeline“, [https://www.ancient.eu/timeline/Antiochos_III/], 24.8.2018.

²²² Liv. XXXIII.41; Eckstein 2008.: 309; Grainger 2015.: 145.

Antiohova flota je jako oštećena u oluji.²²³ Vrativši se u Siriju, Antioh je tijekom zime 196./195. g. pr. Kr. sklopio mir sa Ptolemejem V. te se njegova kćer Kleopatra sljedeće zime (194./193. g. pr. Kr.) udala za Ptolemeja V. u blizini Rafije, gdje je Antioh poražen 217. g. pr. Kr.²²⁴ Odrednice mirovnog sporazuma nisu poznate, no Grainger smatra kako je Ptolemej priznao sva Antiohova osvajanja i prijelaz teritorija pod seleukidsku vlast.²²⁵ Antioh se zatim na proljeće 195. g. pr. Kr. vratio u Trakiju sa vojskom od oko 35 000 vojnika te je sljedeće dvije godine ponovno vodio pohode dublje u Trakiju.²²⁶ Međutim detalji tih pohoda nisu poznati. Antioh je tako uspješno osvojio većinu Trakije što je rezultiralo sve češćim sukobima, ali kako se na kraju ispostavilo, i ratom protiv Rima.

²²³ Liv. XXXIII.41; App. XI.1.4; Grainger 2015.: 145.

²²⁴ Liv. XXXV.13; App XI.1.5; Mahaffy 1898.: 160; Clayton 1994.: 211; Ma 1999.: 88-89; Grainger 2015.: 145; *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Ptolemy V Epiphanes“, [<https://www.britannica.com/biography/Ptolemy-V-Epiphanes>], 24.8.2018.

²²⁵ Grainger 2015.: 145.

²²⁶ App. XI. 2.6; Ma 1999.: 91; Grainger 2015.: 147.

7. RAT PROTIV RIMA I KRAJ VLADAVINE ANTIOHA III. VELIKOG

Za vrijeme pohoda u Trakiji, Antioh III. je želio osigurati savezništvo preostalih susjednih država u Maloj Aziji. Novom kralju Pergama, Eumenesu II., ponudio je jednu od svojih kćeri za udaju te mu je obećao vratiti sve gradove koje je prije izgubio, no Eumenes je to odbio želeći sačuvati savezništvo s Rimom.²²⁷ Usprkos tome, uspio je sklopiti saveze sa kraljem Ponta, kraljem Kapadocije te sa borbenim ratnicima iz Galatije.²²⁸ Tako je do 193. g. pr. Kr. uspio sklopiti saveze sa svim preostalim državama Male Azije osim Pergama i Bitinije.²²⁹ Nakon što se rimska vojska povukla iz Grčke, Antioh je 194. g. pr. Kr. poslao Hegesianaksa i Menipa u Rim na pregovore o prijateljstvu i savezu.²³⁰ Pošto nisu bili ovlašteni odgovoriti u ime kralja, Hegesianaks i Menip su otišli iz Rima bez postignutog dogovora. Obećali su Antiohu prenijeti rimske zahtjeve: Europa mora ostati rimska interesna sfera, a Azija Antiohova; Antioh smije zadržati Trakiju jedino ako se Rimu omogući da „oslobodi“ grčke gradove na obali Male Azije; samo onda može biti prijateljstva između Antioha i Rima.²³¹ Senat je poslao Publija Sulpicija Galbu i Publija Vilija Tapula da krenu k Antiohu nakon pregovora sa seleukidskim poslanicima.²³² Oni su stigli u Malu Aziju rano 193. g. pr. Kr., za vrijeme Antiohovog pohoda u Pizidiji, te su ga odlučili pričekati u Efezu.²³³ Pregovori su nastavljeni u Apameiji, kada je stigla vijest da je u Antiohiji umro Antiohov najstariji sin i nasljednik, Antioh Mlađi.²³⁴ Rimljani su pregovore zatim nastavili sa prvim ministrom Miniom, no ponovno nije došlo do suglasnosti između dvije strane. Novi Antiohov nasljednik je od tada bio njegov sin Seleuk, koji je iz Lizimahije prebačen u Antiohiju gdje je proglašen suvladarem.²³⁵ Prema Graingeru, u tom je periodu umrla i Antiohova supruga, Laodika.²³⁶ Etolska liga je u Grčkoj planirala rat protiv Rima te je počela tražiti saveznike. Filip V. ih je odbio, kralj Sparte Nabis im se pridružio, dok Antioh nije dao odlučujući odgovor (za sada).²³⁷ Tijekom zime 193./192. g. pr. Kr. rimska je vojska stigla u Grčku te je krenula sa vojnim operacijama protiv Nabisa od Sparte i vraćanjem nekolicine gradova pod

²²⁷ Plb. XXI.20; App. XI.1.5; Ma 1999.: 92; Grainger 2015.: 152.

²²⁸ App. XI. 1.5; Ma 1999.: 92; Grainger 2015.: 152.

²²⁹ Grainger 2015.: 152.

²³⁰ Liv. XXXIV.57; App. XI.2.6; Derow 2003.: 63; Grainger 2015.: 154.

²³¹ Liv. XXXIV.58; App. XI.2.6; Ma 1999.: 97-98; Derow 2003.: 63; Eckstein 2008.: 320-321; Grainger 2015.: 154-155.

²³² Liv. XXXIV.59; Grainger 2015.: 155

²³³ Liv. XXXV.13, 14; App. XI.2.9; Grainger 2015.: 155.

²³⁴ Liv. XXXV.15; Grainger 2015.: 155-156.

²³⁵ Grainger 2015.: 155.

²³⁶ Grainger 2015.: 156.

²³⁷ Liv. XXXV.12; Chamoux 2002.: 110; Grainger 2015.: 157.

njihovu kontrolu.²³⁸ Etolska liga je nakon toga pozvala Antioha (koji je tada ponovno vodio pohod u Trakiji) da „oslobodi Grčku“ (od Rimljana) i da posreduje u rješavanju razmirica između njih i Rima.²³⁹ U međuvremenu stanje u Grčkoj je postajalo sve nestabilnije. Etolska liga je osvojila Demetrias (grad koji je prema dogovoru s Rimljanima trebao biti nezavisan) dok je Ahajska liga napala Nabisa od Sparte.²⁴⁰ Vođe Etolske lige su tada shvatili da je Nabis postao prijetnja njihovim ciljevima te su ga ubili u nadi da će im se Ahajska liga pridružiti protiv Rima.²⁴¹ Međutim, Ahajska liga je to iskoristila tako što je zauzela Spartu, a da se pritom nisu pridružili Etolskoj ligi u njihovoj borbi protiv Rima. Zbog tih događaja Rimski je senat reagirao tako da je u Grčku poslao pretora Bebijusa Tamfilija sa vojskom od 25 000 vojnika.²⁴² Antioh je krajem 192. g. pr. Kr. (rujan/listopad) prihvatio poziv Etolske lige te je sa 10 000 pješaka, 500 konjanika i 6 slonova prešao u Demetrias u Grčkoj.²⁴³ Grainger tvrdi kako relativno malen broj snaga koje je Antioh poveo sa sobom pokazuje da se oslanjao na pomoć etolskih snaga, da nije očekivao puno teških borbi te da nije želio izazivati Rim.²⁴⁴ Iz Demetriasa je odmah otišao u Lamiju, gdje je dočekan „sa velikim entuzijazmom od strane stanovništva, pljeskom i povicima, i drugim demonstracijama kojima se izražava neobuzdana radost mnoštva.“²⁴⁵ U Lamiji mu je etolsko vijeće dalo titulu *strategos autokrator* te je postao vrhovni zapovjednik etolskih snaga.²⁴⁶ Prvi uspjeh Antiohova pohoda u Grčkoj bilo je osvajanje grada Halkisa na otoku Eubeji. Nakon što se Halkis predao cijela Eubeja bila pod seleukidskom vlašću te su Boeotska liga i grad Elis sklopili savez s Antiohom.²⁴⁷ Antioh je tada bio u ratu s Ahajskom ligom, ali ne i Rimom iako je Menipos porazio odred od 500 rimskih vojnika kod Deliona.²⁴⁸ U par tjedana, Antioh i Etolska liga uspjeli su steći kontrolu nad cijelom središnjom Grčkom i većim dijelom Peloponeza. U tom je trenutku (studeni 192. g. pr. Kr.) Rim i službeno objavio rat Antiohu i Etolskoj ligi.²⁴⁹ Eckstein tvrdi kako Rim nije objavio rat Antiohu kao odgovor na njegov dolazak u Demetrias, jer novosti nisu mogle stići do Rima tako brzo, nego zbog djelovanja Etolske lige protiv Demetriasa i Halkisa te njihovog

²³⁸ Liv. XXXV.25; Grainger 2015.: 159.

²³⁹ Liv. XXXV.33; Chamoux 2002.: 110; Eckstein 2008.: 322; Grainger 2015.: 159.

²⁴⁰ Liv. XXXV.34, 35, 37; Eckstein 2008.: 323; Grainger 2015.: 160.

²⁴¹ Liv. XXXV.35; Eckstein 2008.: 324; Grainger 2015.: 160.

²⁴² Liv. XXXV.24; Grainger 2015.: 161.

²⁴³ Liv. XXXV.43; Chamoux 2002.: 110; Derow 2003.: 63; Eckstein 2008.: 325; Grainger 2015.: 161; Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [<https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great>], 27.8.2018.

²⁴⁴ Grainger 2015.: 161.

²⁴⁵ Liv. XXXV.43.

²⁴⁶ Liv. XXXV.45; Eckstein 2008.: 326; Grainger 2015.: 162.

²⁴⁷ Liv. XXXV.51; Eckstein 2008.: 325; Grainger 2015.: 162.

²⁴⁸ Liv XXXV.50-51; App. XI.3.12; Grainger 2015.: 162.

²⁴⁹ Liv. XXXVI.1; Derow 2003.: 64; Eckstein 2008.: 327.

poziva Antiohu da dođe u Europu „povesti rat protiv Rimljana“.²⁵⁰ U rat su na strani Rimljana ušli: Pergam, Rodos, Ahajska liga i Filip V. Makedonski, dok su Antiohovi saveznici bili Etolska i Boeotska liga.²⁵¹ Antioh je tada planirao staviti što veći teritorij u Grčkoj pod svoju kontrolu kako bi spriječio Rimljane da izvrše invaziju, jer s političkog stajališta, za to im je trebalo savezništvo što većeg broja grčkih polisa.²⁵² Teritoriji koje je Antioh pokušao osvojiti uz pomoć svojih etolskih saveznika bili su Tesalija i Akarnanija, no bez većeg uspjeha (u Tesaliju su sa sjevera ušli Rimljani nakon čega se Antioh povukao).²⁵³ Nakon toga se povukao u Halkis gdje je odlučio prezimiti. U tom se trenutku Antioh ponovno oženio, za lokalnu djevojku koju je preimenovao u Eubeja.²⁵⁴ Na proljeće (191. g. pr. Kr.) je pokušao ponovno, dio vojske je poslao u Akarnaniju dok je on sa ostatkom vojske krenuo prema Delfima i Naupaktosu. Odatle je ušao u Akarnaniju gdje je uvjerio većinu gradova da mu se pridruže.²⁵⁵ Za to vrijeme, novoizabrani rimski konzul Manije Acilije Glabrio, prešao je sa vojskom u Grčku te je zajedno sa Filipom V. krenuo u oslobađanje grčkih gradova u Tesaliji. Kao odgovor na to, Antioh je odmah sakupio sve snage koje je imao u Grčkoj te se povukao do Termopilskog klanca gdje se odlučio suprotstaviti rimskoj vojsci dok čeka dolazak ostatka svoje vojske iz Male Azije.²⁵⁶ Seleukidska vojska brojala je 10 000 pješaka, 500 konjanika, 6 slonova i 2 000 etolskih saveznika dok je rimska vojska brojala 20 000 pješaka, 2 000 konjanika te 15 slonova.²⁵⁷ Antioh je dobro utvrdio klanac tako da je izgradio dvostruki zid na koji je postavio ratne sprave. U samom klanacu postavio je svoju falangu u sredini te lako pješništvo ispred falange; lijevo krilo čuvalo je par stotina strijelaca i praćkaša koji su bili postavljeni na brdima južno od zida; slonovi i konjanici pod Antiohovim zapovjedništvom čuvali su desno krilo blizu mora; dok je 2 000 etolskih saveznika poslao na dva zapadna planinska vrha kako bi zaustavili rimski pokušaj zaobilaska klanca i napad s leđa.²⁵⁸ Prvotni su napad u klanacu seleukidske snage uspješno odbile, no zatim je Glabrio poslao 4 000 svojih vojnika pod zapovjedništvom Lucija Valerija Flaka i Marka Porcija Katona da napadnu etolske snage na dva planinska vrha.²⁵⁹ Dok Valerije Flak nije uspio probiti etolsku obranu na prvom vrhu, Porcije Katon je to uspio na drugom nakon čega se spustio prema seleukidskom

²⁵⁰ Eckstein 2008.: 327.

²⁵¹ Eckstein 2008.: 329; Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 28.8.2018.

²⁵² Grainger 2015.: 163.

²⁵³ Liv. XXXVI.10; Grainger 2015.: 164.

²⁵⁴ Liv. XXXVI.11; App. XI.3.16; Grainger 2015.: 164.

²⁵⁵ Grainger 2015.: 164.

²⁵⁶ Liv. XXXVI.15; App. XI.4.17; Chamoux 2002.: 110; Eckstein 2008.: 329; Grainger 2015.: 165.

²⁵⁷ Liv. XXXVI.14-15; Bar-Kochva 1976.: 158; Grainger 2015.: 165-166.

²⁵⁸ Liv. XXXVI.17-18; App. XI.4.18; Bar-Kochva 1976.: 160-161; Grainger 2015.: 166.

²⁵⁹ Liv. XXXVI.17-18; Bar-Kochva 1976.: 162; Grainger 2015.: 166.

kampu.²⁶⁰ Katon je zatim svoje vojnike poveo u napad (koji se pokazao kao odlučujući) s leđa na seleukidske snage nakon čega se njihova formacija raspala te su krenuli u bijeg.²⁶¹ Seleukidska je vojska pretrpila 10 000 žrtava (ubijeno ili zarobljeno) dok su Rimljani izgubili oko 200 vojnika.²⁶² Antioh se sa 500 preživjelih konjanika povukao sve do Halkisa na Eubeji te je nakon toga odmah otplovio natrag u Efez u Maloj Aziji, izgubivši tako sve posjede u Grčkoj.²⁶³ Rimska je mornarica tijekom Antiohovog povlačenja uspjela potopiti ili zarobiti jedan dio seleukidskih brodova koji su dopremali zalihe u Grčku.²⁶⁴ Etolska liga je nastavila rat protiv Rima, ali su bez Antiohove pomoći uskoro morali zatražiti primirje. Antioh je smatrao da Rimljani neće prijeći u Malu Aziju, no promijenio je mišljenje nakon što mu je Hanibal sugerirao da će sigurno prijeći te da ne pokušava sklopiti mir.²⁶⁵ Prva opasnost koja je prijetila Antiohu bila je rimska mornarica. Naredio je da se svi brodovi prenamijene i oni koji su u brodogradilištima da budu odmah porinuti.²⁶⁶ Sa brodovima koji su bili spremni, Antioh je odmah otplovio u Lizimahiju jer je znao da bilo kakav pokušaj rimske invazije kopnom mora proći preko Helesponta.²⁶⁷ Rimska flota u Egejskom moru (pod zapovjedništvom Gaja Livija Salinatora) u tom se trenutku sastojala od 81 velikog i većeg broja manjih brodova.²⁶⁸ Kada je Antioh saznao za kretanje rimske flote vratio se u Efez gdje je naredio svom zapovjedniku mornarice Poliksenidasu da odmah krene u susret rimskoj floti.²⁶⁹ Poliksenidas je odlučio pričekati Rimljane kod poluotoka Eritaje dok je Antioh odlučio skupiti svoju vojsku u Magneziji kraj Sipila.²⁷⁰ Rimskoj floti se pridružio i kralj Pergama Eumenes II. sa svoja 24 broda, čime je veličina rimsko-pergamske flote narasla na 105 brodova.²⁷¹ Dvije flote su se sukobile kraj Kisosa. Pošto je Poliksenidas imao većinom manje brodove, nakon kratkog sukoba je poražen te se odlučio povući u Efez. Seleukidska flota je izgubila trećinu svojih brodova, a Rimljani samo dva.²⁷² Rimsko-pergamskoj floti pridružio se i kontingent brodova sa Rodosa te su blokirali Efez. No ubrzo su odustali zbog potrebe za zalihami te su se povukli da prezime.²⁷³ Na kraju godine (191. g. pr. Kr.) u Rimu

²⁶⁰ Liv. XXXVI.18; App. XI.4.19; Bar-Kochva 1976.: 162; Grainger 2015.: 166-167.

²⁶¹ Liv. XXXVI.19; App. XI.4.19; Bar-Kochva 1976.: 162; Grainger 167.

²⁶² Liv. XXXVI.19; App. XI.4.20.

²⁶³ Liv. XXXVI.19, 21; App. XI.4.20; Derow 2003.: 65; Eckstein 2008.: 329; Grainger 2015.: 167.

²⁶⁴ Liv. XXXVI.20; App. XI.4.20; Grainger 2015.: 167.

²⁶⁵ Liv. XXXVI.41; Grainger 2015.: 169.

²⁶⁶ Liv. XXXVI.41; Grainger 2015.: 170.

²⁶⁷ Liv. XXXVI.41; App. XI.4.21; Grainger 2015.: 170.

²⁶⁸ Liv. XXXVI.42; Grainger 2015.: 170.

²⁶⁹ Liv. XXXVI.43; Grainger 2015.: 170.

²⁷⁰ Liv. XXXVI.43; Grainger 2015.: 171.

²⁷¹ Liv. XXXVI.43; Grainger 2015.: 171.

²⁷² Liv. XXXVI.44-45; App. XI.5.22; Grainger 2015.: 171.

²⁷³ Liv. XXXVI.45; Grainger 2015.: 171.

su održani izbori: konzul za Grčku je postao Lucije Kornelije Scipion (njegov brat Publije Kornelije Scipion Afrički bit će njegov savjetnik) te je novi zapovjednik rimske flote postao Lucije Emilije Regil, njihov je zadatak bio završiti rat s Antiohom.²⁷⁴ Antioh je krajem godine poslao svog sina Seleuka da napadne Pergam te je naredio Hanibalu da ode u Siriju i podigne novu flotu dok je Poliksenidasu naredio da bolje opremi brodove koje je imao na raspolaganju.²⁷⁵ Antioh je također krenuo u novačnje dodatnih snaga pa je tako unovačio 3 000 pješaka i 2 500 konjanika iz Galatije te 2 000 pješaka iz Kapadocije.²⁷⁶ Na proljeće 190. g. pr. Kr. rimska je vojska krenula prema Helespontu.²⁷⁷ Tijekom ljeta je odlučena i premoć na moru; rimsko-rodsko flota je u rujnu odlučno porazila Poliksenidasovu flotu kraj Mionesa²⁷⁸ dok se Hanibal nakon bitke kod rijeke Eurimedon morao povući zbog toga što je više od polovice njegovih brodova bilo oštećeno.²⁷⁹ Ove dvije pomorske pobjede donijele su Rimljanima prevlast na Egejskom moru te su omogućili nesmetan prijelaz rimske vojske u Malu Aziju. Antioh je nakon tih poraza evakuirao svoje vojnike iz grada Lizimahije u Trakiji.²⁸⁰ U tom su trenutku održani pregovori o primirju između Antioha i Rima. Antiohov poslanik, Herakleid iz Bizanta, otišao je na pregovore sa Publijem Kornelijem Scipionom Afričkim.²⁸¹ Herakleid je rekao da će Antioh priznati nezavisnot gradova oko kojih su se sporili (Lapmsakos i Smirnu), gradova koji su prešli na rimsku stranu te da će platiti pola ratnih troškova, dok Grainger navodi kako je moguće da je ponudio i seleukidsko napuštanje cijele Trakije.²⁸² Scipion je na to rekao kako će mir biti moguć samo ako Antioh preda sve posjede zapadno od planine Taurus i plati puni iznos ratnih troškova.²⁸³ Antioh je tako pretjeran zahtjev odbio. Za to vrijeme, Antiohovou preokupiranost događanjima na zapadu iskoristio je ptolemejski zapovjednik Aristonik koji je uz pomoć pomorskih snaga opljačkao grad Arados u Siriji.²⁸⁴ Time je prekršio mirovni sporazum iz 195. g. pr. Kr., ali niti Antioh niti Hanibalova flota koja je bila najbliže, nisu mogli reagirati na tu provokaciju. Scipion Afrički se ubrzo razbolio te je postavio Gneja Domicija za savjetnika svom mlađem bratu.²⁸⁵ Rimska je vojska na jesen 190. g. pr. Kr. prešla Helespont te je krenula na jug prema

²⁷⁴ Liv. XXXVI.45; Eckstein 2008.: 329; Grainger 2015.: 171.

²⁷⁵ Liv. XXXVII.8; App. XI.5.22,26; Grainger 2015.: 172.

²⁷⁶ Grainger 2015.: 172.

²⁷⁷ Grainger 2015.: 173.

²⁷⁸ Liv. XXXVII.26-30; App. XI.5.27; Bar-Kochva 1976.: 163; Grainger 2015.: 177.

²⁷⁹ Liv. XXXVII.23-24; App. XI.5.27; Drogo 2006.: 214; Grainger 2015.: 177.

²⁸⁰ Liv. XXXVII.33; App. XI.6.28; Bar-Kochva 1976.: 163; Grainger 2015.: 178.

²⁸¹ Liv. XXXVII.34; Grainger 2015.: 179.

²⁸² Plb. XXI.14; Liv. XXXVII.35; App. XI.6.29; Grainger 2015.: 179.

²⁸³ Plb. XXI.14; Liv. XXXVII.35; App. XI.6.29; Grainger 2015.: 179.

²⁸⁴ Grainger 2015.: 180.

²⁸⁵ App. XI.6.30;

Eumenesovu teritoriju gdje ih je opskrbio zalihamama.²⁸⁶ Saznavši za to Antioh je odmah mobilizirao vojsku u Sardu te je stigao do Magnezije kraj Sipila u Lidiji (zapadna Mala Azija) gdje je odlučio pričekati rimsku vojsku.²⁸⁷ Sa tog je mjesta mogao zaštititi luku Efez gdje je držao ostatak mornarice te prilaz glavnom gradu provincije, Sardu. Iako je Lucije Kornelije Scipion bio zapovjednik vojske, Gnej Domicije je odigrao odlučujuću ulogu u započinjanju sukoba. On je želio sam odlučiti rat te je ubrzo podigao kamp oko 3 i pol kilometara od Antiohovog kampa. Nakon pet dana stagnacije Domicije je poručio Antiohu da će ga napasti želio on to ili ne.²⁸⁸ Antioh se, saznavši za bolest Scipiona Afričkog i uvjeren u svoju prednost zbog brojčane nadmoći, odlučio i sam pripremiti za bitku. Razlog Antiohove odluke da se sukobi s Rimljanima bio je i pad morala njegove vojske zbog duljeg izbjegavanja sukoba. Datum same bitke nije poznat, ali smatra se da se odigrala ili u prosincu 190. g. pr. Kr. ili u siječnju 189. g. pr. Kr., s time da je ova prva godina (190. g. pr. Kr.) prihvaćenija u povijesti.²⁸⁹ Jedna anegdota kaže da je u Antiohovu kampu bio prisutan i Hanibal, te da ga je Antioh upitao hoće li njegova velika i dobro naoružana vojska biti dovoljna za poraziti Rimljane, na što je Hanibal odgovorio: „Zaista biti će više nego dovoljna, iako su Rimljani najpohlepniji narod na svijetu!“.²⁹⁰ Prema antičkim izvorima Antiohova je vojska brojala oko 70 000 vojnika i konjanika, 54 indijska ratna slona te nepoznat broj bojnih kočija i strijelaca na devama dok je rimska vojska pod vodstvom Lucija Kornelija Scipiona Azijskog imala oko 30 000 vojnika i konjanika te 16 afričkih slonova.²⁹¹ Grainger, s druge strane smatra da su vojske bile otprilike jednake veličine, oko 50 000 vojnika sa svake strane.²⁹² U centar svoje borbene formacije, Antioh je postavio svojih 16 000 falangista naoružanih u makedonskom stilu. Oni su bili podijeljeni u 10 divizija, 50 vojnika široko i 32 vojnika duboko.²⁹³ Između svake divizije bila su postavljena 2 ratna slona sa oko 50 lakih pješaka kao zaštita svakome. Na krila je Antioh postavio ostatak pješaka i konjanika te je on osobno zapovijedao desnim krilo (kao i inače) te je njegov sin Seleuk preuzeo zapovjedništvo na lijevom krilu.²⁹⁴ U rimskom centru nalazilo se 10 000 rimskih legionara i 10 000 latinskih, savezničkih legionara. Rimski legionari su pojačavali sam centar dok su dvije latinske legije bile na bokovima.

²⁸⁶ Liv. XXXVII.37; Sage 1996.: 216; Grainger 2015.: 180.

²⁸⁷ Liv. XXXVII.37; App. XI.6.30; Bar-Kochva 1976.: 163; Sage 1996.: 216; Drogo 2006.: 214; Grainger 2015.: 180.

²⁸⁸ App. XI.6.30.

²⁸⁹ Drogo 2006.: 215; Eckstein 2008.: 330.

²⁹⁰ Hoyos 2005.: 203.

²⁹¹ App. XI.6.31-32.

²⁹² Grainger 2015.: 181.

²⁹³ Liv. XXXVII.40; App. XI.6.32; Bar-Kochva 1976.: 166; Drogo 2006.: 215-216.

²⁹⁴ Liv. XXXVII.40-41; App. XI.6.32; Bar-Kochva 1976.: 167-169; Drogo 2006.: 217.

Legije su bile formirane u standardnu trostruku liniju. Iza legija, Scipion je u rezervi držao svojih 16 afričkih slonova, svjestan činjenice da se oni ne mogu suprotstaviti većim i jačim indijskim slonovima koje je imao Antioh.²⁹⁵ Zapovjedništvo nad rimskim desnim krilom imao je kralj Pergama Eumenes II.²⁹⁶ Bitka započinje istovremenim napadima seleukidskog lijevog i desnog krila. Antioh III. je sa seleukidskog desnog krila poveo juriš na slabije rimsko lijevo krilo i razbio ga. Nakon toga poveo je neuspješan napad na rimski tabor u nadi da će, ako ga osvoji, to skršiti moral rimske vojske. U otprilike isto vrijeme krenuo je napad bojnih kočija sa seleukidskog lijevog krila. Očekujući takav napad, Eumenes II. je naprijed, u susret kočijama, poslao svoju laku pješadiju koja je zatim zasula kočije strijelama, kamenjem i kopljima, te ih je uspješno odbila. Vraćajući se, bojne kočije su poremetile formaciju seleukidskog lijevog krila. Antioh je zatim pokušao iskoristiti prazninu koju su otvorile njegove kočije, ali bezuspješno. Ubrzo zatim, seleukidska falanga kreće naprijed i zaštićena sa obaju bokova od strane pješadije napada rimske legije u centru. Falanga je uspješno odbacila rimske hastatije, koji su se počeli povlačiti nakon što gotovo i da nisu nanijeli žrtve falangi. U međuvremenu, rimski saveznik Eumenes II. vrši protunapad na seleukidsko lijevo krilo, već poremećeno od strane bojnih kočija, i razbija ga, ostavivši tako bok falange vrlo ranjivim. Falangisti zatim pokušavaju u formaciji kvadrata napustiti bojište. Rimski legionari nakon toga pokušavaju bacanjem svojih kopalja (*pila*) nanijeti štetu falangi, ali njihova duga koplja (*sarise*) vertikalno postavljena, odbijaju rimski pokušaj i minimiziraju štetu. Uvidjevši priliku da onesposobi falangu, Eumenes II. naređuje svojoj lakoj pješadiji da strijelama, pračkama i kopljima napadne slonove koji su se nalazili između falangi. Ovaj potez se pokazao vrlo uspješnim, te je uspaničio slonove koji su zatim počeli jurišati kroz vlastite linije i tako poremetili falangu. Nakon uspješnog Eumenesovog poteza, rimska legija napada seleukidsku pješadiju koja počinje paničariti i pobjeđuje ih u krvavom završetku bitke.²⁹⁷ Prema antičkim izvorima, poginulo je ili je zarobljeno čak 50 000 seleukidskih vojnika, dok je rimska vojska pretrpjela samo 349 poginulih vojnika.²⁹⁸ Grainger smatra da su obje strane pretrpjele par tisuća poginulih ili ranjenih²⁹⁹, no može se zaključiti da su seleukidske snage zbog poraza u bitci pretrpjele veće gubitke od rimskih. Antioh je bitku kod Magnezije izgubio na vrlo sličan način kao u bitci kod Rafije: nakon što je razbio protivničko lijevo krilo nastavio je potjeru i nije se vratio pomoći svojoj falangi koja je zatim okružena i poražena. Antioh se sa ostatkom

²⁹⁵ Liv. XXXVII.40; App. XI.6.31; Bar-Kochva 1976.: 165-166; Drogo 2006.: 215; Grainger 2015.: 181.

²⁹⁶ Liv. XXXVII.40; Drogo 2006.: 215; Grainger 2015.: 181.

²⁹⁷ Liv. XXXVII.41-43; App. XI.6.33-36; Bar-Kochva 1976.: 170-171; Drogo 2006.: 217-218; Grainger 2015.: 181-182.

²⁹⁸ Liv. XXXVII.44; App. XI.6.36.

²⁹⁹ Grainger 2015.: 182.

vojske povukao prvo u Sard, a zatim u Siriju te je istovremeno poslao Mousaiosa da dogovori primirje s Rimljanima.³⁰⁰ Poliksenidas se isto tako sa mornaricom povukao u Pataru.³⁰¹ Kako je u tom trenutku već bio siječanij i rimska se vojska borila neprestano od ožujka, dogovoreno je primirje.³⁰² Antioh je nakon primirja platio 500 talenata odštete i poslao 20 taoca kao jamstvo da će održati primirje.³⁰³ Rimljani su zauzeli Efez i Sard nakon čega je rimska vojska poslana u tabore da prezimi.³⁰⁴ Novi rimski konzul Manlije Vulso proveo je 189. g. pr. Kr. u Maloj Aziji gdje je vodio uspješne pohode protiv Galatije.³⁰⁵ Mir između Antioha i Rima sklopljen je 188. g. pr. Kr. u Apameji. Odrednice mira bile su sljedeće: Antioh se odrekao svih posjeda zapadno od planine Taurus (Trakija i posjedi u Maloj Aziji); pristao je platiti odštetu u iznosu od 2 500 talenata odmah te dodatnih 12 000 talenata u sljedećih 12 godina; te je također predao većinu svojih ratnih brodova (smio je zadržati samo 10) i sve ratne slonove (Grainger pretpostavlja da je ipak zadržao slonove koji su bili u Siriji).³⁰⁶ Teritorije koje je Antioh izgubio u Maloj Aziji među sobom su podijelili Pergam i Rodos.³⁰⁷ Ovaj mir je znatno oslabio Seleukidsko kraljevstvo, ali ga nije uništio. Sa vojnog stajališta, Antioh je nakon poraza u ratu s Rimljanima još uvijek imao prilično velike vojne snage na raspolaganju. Kada se proširila vijest o njegovom porazu, neki dijelovi kraljevstva počeli su proglašavati neovisnost. Dva guvernera koje je Antioh postavio u Armeniji, Zariadris i Artaksias, odmetnuli su se od seleukidske vlasti.³⁰⁸ Novi kralj Baktrije, Demetrije, je raskinuo savez s Antiohom te je krenuo u proširenje svog kraljevstva osvajanjima, nauštrb Antioha.³⁰⁹ Antioh je protiv Demetrija 187. g. pr. Kr. poveo pohod, ali nikad nije stigao do Baktrije. Na putu prema Baktriji, stao je u blizini Suze gdje je pokušao opljačkati jedan hram u nadi da sakupi što više novca kojim bi otplatio dug koji duguje Rimljanima.³¹⁰ Kada je izlazio hrama Antioh i njegovi vojnici ubijeni su od strane lokalnog stanovništva koje je pokušavalo obraniti svoj

³⁰⁰ Liv. XXXVII.44; App. XI.6.36; Grainger 2015.: 183.

³⁰¹ Liv. XXXVII.45; Grainger 2015.: 183.

³⁰² Grainger 2015.: 183.

³⁰³ Grainger 2015.: 183.

³⁰⁴ Grainger 2015.: 183.

³⁰⁵ Grainger 2015.: 184-186; *Ancient History Encyclopedia*, s.v. „Antiochos III Timeline“, [https://www.ancient.eu/timeline/Antiochos_III/], 30.8.2018.

³⁰⁶ Plb. XXI.45; Liv. XXXVIII.38; App. XI.7.38; Chamoux 2002.: 111-112; Derow 2003.: 65; Drogo 2006.: 218; Eckstein 2008.: 334; Grainger 2015.: 183, 186; Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 30.8.2018.

³⁰⁷ Chamoux 2002.: 111; Derow 2003.: 65; Drogo 2006.: 218; Eckstein 2008.: 333; Grainger 2015.: 187.

³⁰⁸ Grainger 2015.: 189-190.

³⁰⁹ Grainger 2015.: 190-191.

³¹⁰ Chamoux 2002.: 113; Grainger 2015.: 192; Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 30.8.2018.

novac od pljačke.³¹¹ Njegovom smrću Seleukidsko je kraljevstvo počelo sve više slabiti i nikada više njegovi nasljednici neće moći obnoviti veličinu i utjecaj kraljevstva kakvo je ono imalo u doba Antioha III. ili Seleuka I. Antioha III. Velikog na prijestolju je naslijedio njegov sin Seleuk IV. Filopator (187. g. pr. Kr. – 175. g. pr. Kr.).³¹²

³¹¹ Chamoux 2002.: 113; Grainger 2015.: 192; Volkmann, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“, [<https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great>], 30.8.2018.

³¹² Chamoux 2002.: 113; *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Seleucus IV Philopator“, [<https://www.britannica.com/biography/Seleucus-IV-Philopator>], 30.8.2018.

8. ZAKLJUČAK

Kada bi ih upitali tko su najveći vladari i vojskovođe antike, većina ljudi bi odgovorila Aleksandar Veliki, Julije Cezar, Hanibal ili jedan od rimskih careva kao na primjer Oktavijan August. Nitko se ne bi sjetio Antioha III. jer osim što je njegov život slabo obrađen u historiografiji, na mjestima na kojima se i spominje, većinom je to u kontekstu njegovih poraza od strane Rima. U svojoj tridesetpetogodišnjoj vladavini (najduljoj u seleukidskoj povijesti) uspio je obnoviti moć i ugled Seleukidskog kraljevstva, svojim je osvajanjima i pohodima znatno proširio kraljevstvo te je čak nadmašio i osnivača dinastije Seleuka I. Ugušio je dvije pobune koje su prijetile opstanku njegova kraljevstva. Vratio je pobunjene provincije na istoku pod seleukidsku vlast i obnovio prijateljstvo sa indijskim vladarem na granici svoje države. Nakon dva teška rata protiv Ptolemejevića uspio je vratiti teritorij Koele Sirije oko kojeg su se dvije dinastije sukobljavale više od jednog stoljeća. U želji da obnovi kraljevstvo Aleksandra Velikog poveo je pohod u Trakiju te je u konačnici ušao u Grčku sa ciljem da ju „oslobodi“ od Rimljana čime je uvučen u rat koji je na kraju izgubio. Svojim pothvatima osigurao je da njegovo kraljevstvo preživi još barem jedno stoljeće. Unatoč činjenici da je izgubio u dvije bitke koje se smatraju jednim od najvećih u antici (ona kod Rafije te Magnezije), Antioh III. oba se puta oporavio od tih poraza i nije dopustio da to oslabi njegovu vladavinu. Zbog svih ovih pothvata Antioh III. je bez sumnje zaslužio titulu „Veliki“ te da ga se stavi uz bok s ostalim velikim i slavnim vladarima i vojskovođama antike, posebice Aleksandrom Velikim koji mu je bio uzor.

9. BIBLIOGRAFIJA

Izvori

Polybius, *Histories*, London, New York: Macmillan 1889.

Titus Livius, *The History of Rome*, London: William Heinemann Ltd. 1935.

Appian, *The Foreign Wars*, New York: The Macmillan Company 1899.

Literatura

Ager, Sheila L. (2003.), „An Uneasy Balance: from the Death of Seleukos to the Battle of Raphia“. U: Erskine, Andrew (ur.), *A Companion to the Hellenistic World*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.: 35-51.

Bar-Kochva, Bezalel (1976.), *The Seleucid Army: Organization & Tactics in the Great Campaigns*, Cambridge: Cambridge University Press.

Borovac, Ivanka (ur.), *Povijest svijeta*, s.v. „Seleukidi“, Ljubljana 2007.: 547.

Braund, David (2003.), „After Alexander: the Emergence of the Hellenistic World, 323-281“. U: Erskine, Andrew (ur.), *A Companion to the Hellenistic World*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.: 19-35.

Chamoux, François (2002.), *Hellenistic Civilization*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Clayton, Peter A. (1994.), *Chronicle of the Pharaohs*, London: Thames & Hudson Ltd.

Derow, Peter (2003.), „The Arrival of Rome: from the Illyrian Wars to the Fall of Macedon“. U: Erskine, Andrew (ur.), *A Companion to the Hellenistic World*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.: 51-71.

Drogo, John (2006.), *Greek and Roman Warfare*, London: Greenhill Books/Lionel Leventhal Ltd.

Eckstein, Arthur M. (2008.), *Rome Enters the Greek East: From Anarchy to Hierarchy in the Hellenistic Mediterranean, 230–170 B.C.*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

- Grainger, John D. (2015.), *The Seleukid Empire of Antiochus III*, Barnsley: Pen & Sword Books Ltd.
- Harris, William V. (1979.), *War and Imperialism in Republican Rome 327-70 B.C.*, Oxford: Oxford University Press.
- Hoyos, Dexter (2005.), *Hannibal's Dynasty: Power and Politics in the Western Mediterranean, 247-183 BC*, London: Routledge.
- Johnstono, Paul (2017.), "No Strength To Stand": Defeat at Panium, the Macedonian Class, and Ptolemaic Decline". U: Clark, Jessica H. (ur.), Turner, Brian (ur.), *Brills Companion to Military Defeat in Ancient Mediterranean Society*, Leiden: Brill Publishers.
- Kuiper, Kathleen (ur.) (2011.), *Ancient Egypt From Prehistory to the Islamic Conquest*, New York: Britannica Educational Publishing.
- Leick, Gwendolyn (1999.), *Who's Who in the Ancient Near East*, London: Routledge.
- Ma, John (1999.), *Antiochos III and the Cities of Wester Asia Minor*, Oxford: Oxford University Press.
- Mahaffy, John P. (1898.), *A History of Egypt under the Ptolemaic Dynasty*, London: Methuen & Co.
- Manning, Joseph G. (2010.), *The Last Pharaohs: Egypt under the Ptolemies, 305-30 BC*, Princeton: Princeton University Press.
- Musti, Domenico (1984.), „Syria and the East“. U: Walbank, F. W. (ur.), Astin, A. E. (ur.), Frederiksen, M. W. (ur.), Ogilvie, R. M. (ur.), *The Cambridge Ancient History*, Volume VII: The Hellenistic World, Cambridge: Cambridge University Press: 175-221.
- Sage, Michael (1996.), *Warfare in Ancient Greece*, London: Routledge.

Internet stranice

Ancient History Encyclopedia, s.v. „Antiochos III Timeline“. [https://www.ancient.eu/timeline/Antiochos_III/], 1. rujna 2018.

- Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus I Soter“. [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-I-Soter], 1. rujna 2018.
- Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus II Theos“. [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-II-Theos], 1. rujna 2018.
- Encyclopedia Britannica*, s.v. „Philip V“. [https://www.britannica.com/biography/Philip-V-king-of-Macedonia], 1. rujna 2018.
- Encyclopedia Britannica*, s.v. „Ptolemy IV Philopator“. [https://www.britannica.com/biography/Ptolemy-IV-Philopator], 1. rujna 2018.
- Encyclopedia Britannica*, s.v. „Ptolemy V Epiphanes“. [https://www.britannica.com/biography/Ptolemy-V-Epiphanes], 1. rujna 2018.
- Encyclopedia Britannica*, s.v. „Seleucus II Callinicus“. [https://www.britannica.com/biography/Seleucus-II-Callinicus#ref80957], 1. rujna 2018.
- Encyclopedia Britannica*, s.v. „Seleucus IV Philopator“. [https://www.britannica.com/biography/Seleucus-IV-Philopator], 1. rujna 2018.
- Encyclopedia Britannica*, s.v. „Soter Seleucus III“. [https://www.britannica.com/biography/Seleucus-III-Soter], 1. rujna 2018.
- Encyclopedia Britannica*, s.v. „Syrian Wars“. [https://www.britannica.com/topic/Syrian-Wars], 1. rujna 2018.
- Seibert, Jakob, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Seleucus I Nicator“. [https://www.britannica.com/biography/Seleucus-I-Nicator], 1. rujna 2018.
- Tomorad, Mladen, „Kronologija Staroegipatske Povijesti“, *Stara Povijest*. [https://www.starapovijest.eu/kronologija-staroegipatske-povijesti/], 1. rujna 2018.
- Volkman, Hans, *Encyclopedia Britannica*, s.v. „Antiochus III the Great“. [https://www.britannica.com/biography/Antiochus-III-the-Great], 1. rujna 2018.